

O stopniach naukowych i *veniam legendi* w II Rzeczypospolitej (Część I)

Wprowadzenie

Szkoły wyższe, bez względu na historyczne uwarunkowania, służyły zawsze dwóm podstawowym celom: nauce i kształceniu (nauczaniu)¹ studentów. O ile prowadzenie działalności badawczej (naukowej) można oderwać od procesu kształcenia studentów, o tyle tego procesu nie da się realizować bez kadry posiadającej kwalifikacje naukowe. Zadaniem szkół wyższych było zatem także kształcenie kadry naukowej.

W pierwszych latach II Rzeczypospolitej cel ten osiągnano, wzorując się na rozwiązaniach kształcenia wyższego przyjętych w szkołach wyższych byłych państw zaborczych. Później, poczynając od 1920 r., podjęto działania nad wypracowaniem jednolitych zasad ustrojowych szkół akademickich oraz procesu kształcenia. Proces wdrażania nowych rozwiązań nie był ani prosty, ani możliwy do osiągnięcia w krótkim okresie. Od władzy rządowej wymagał uwzględniania uwarunkowań o charakterze narodowo-wyzwoleńczym w związku z odzyskiwaniem dawnych ziem polskich, co z reguły wiązało się z przejmowaniem szkół wyższych i określeniem ich statusu jako polskiej szkoły akademickiej, ustalaniem warunków i trybu uznawalności przebytych lat studiów i ważności wydanych dyplomów. Równie istotne względy dyktowały potrzeby nowego państwa polskiego w zakresie wykształcenia własnej kadry naukowej w dziedzinach wiedzy nielicznie dotąd przez polskich obywateli reprezentowanych. Wprawdzie główny ciężar wdrażanych

¹ O pojęciach „kształcenie–nauczanie” zob. K. Wojtczak, *Prawne determinanty procesu kształcenia w szkołach wyższych w latach 1920–1990 (Część I)*, „Studia Prawa Publicznego” 2013, nr 4, s. 59–60.

zmian przypadła na dwa pierwsze lata po uzyskaniu przez Rzeczpospolitą niepodległości, lecz od 1921 r. deklarowano, iż wprowadzane rozwiązania mają charakter tymczasowy (dla większości prowadzonych studiów wymierzony okresem czteroletnim). Rychło jednak okazało się, że nie było to proste do osiągnięcia i w istocie, w zasadniczych zrębach, rozwiązania te przetrwały do końca okresu międzywojennego.

Ustawowe uregulowania dotyczące organizacji i zasad funkcjonowania ówczesnych szkół wyższych, w tym studiów i studentów w zakresie warunków i trybu naboru na studia, mimo że nie miały charakteru ogólnikowego, pozostawiono do ustalenia przez daną szkołę akademicką w statucie. Statuty uczelni, zwłaszcza w pierwszych latach po wyzwoleniu, były więc niemalże wiernym przekładem ustawowych uregulowań, również w zakresie tych spraw, które akt prawny określał bardzo ogólnikowo. Statuty szkół akademickich wymagały zatwierdzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Na nim też spoczywał główny ciężar regulacji dotyczących kwestii służących wykonaniu postanowień ustawowych. Skala spraw normowanych przez tegoż ministra w drodze rozporządzeń, zarządzeń i okólników, zawężając ją tu wyłącznie do ówczesnego szkolnictwa wyższego, była szeroka, poczynając od tych związanych z podziałem roku akademickiego, ustalaniem wysokości opłat za studia, zmianami warunków studiowania i porządku studiów, na regulaminach egzaminów magisterskich i doktorskich kończąc.

W pierwszych latach Polski międzywojennej studia wyższe prowadziły do uzyskania niższego i wyższego stopnia naukowego. Otrzymanie niższego stopnia naukowego pozwalało na kontynuowanie studiów zakończonych uzyskaniem stopnia naukowego doktora. W połowie lat dwudziestych ubiegłego stulecia w odniesieniu do niektórych studiów odstąpiono od tego rozwiązania, wyraźnie rozdzielając zakończenie studiów niższym stopniem naukowym od prawa ubiegania się o nabycie stopnia naukowego doktora.

Pominięcie problematyki dotyczącej prowadzonych studiów i ewolucji przyjmowanych wówczas rozwiązań w zakresie nadawania niższych stopni naukowych nie jest więc możliwe. Wielość i dynamika zmian regulacji prawnych obowiązujących w różnych szkołach akademickich dla tych samych studiów (np. prawa, filozofii) bądź w tej samej szkole w różnych okresach (m.in. dla studiów lekarskich, z zakresu farmacji, weterynarii oraz studiów politechnicznych) skłaniają jednak, ze względu na ramy opracowania, do wyboru niektórych tylko rozwiązań prawnych, reprezentatywnych dla szkolnictwa wyższego tego okresu.

W okresie II Rzeczypospolitej różnice prawnych regulacji dotyczyły w równej mierze także procedury równoległej, prowadzącej do uzyskania wyższego stopnia naukowego. Zgoła odmiennie natomiast ustawodawca podszedł do procedury zwanej habilitacją. W 1920 r. ją określał, czego już nie czynił, począwszy od roku 1933. Wtedy jej unormowanie odsyłał do rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz statutów szkół akademickich.

Poznanie ewolucji prawnej regulacji w zakresie nadawania stopni naukowych i prawa wykładania jest bez wątpienia ciekawe poznawczo. Ustalenie rzeczywistych oczekiwań szkół wyższych, nawet w granicach prawem im pozostawionej autonomii w tym zakresie, jest trudniejsze. Rady wydziałowe mogły bowiem, w drodze uchwały, zgodnie z regulaminem szczegółowym, przyjmować rozwiązania właściwe dla danego wydziału.

Artykuł jest ilustracją ówczesnie przyjętych rozwiązań, zawiera ich analizę i ocenę uwzględniającą zmiany regulacji dotyczącej stopni naukowych i procedury habilitacyjnej. I choć lata późniejsze (1947–2005) przynoszą znaczne zmiany prawnej regulacji w tym zakresie, to jedynie te wprowadzone od 2011 r., a „dookreślone” w roku 2014², w dużym stopniu nawiązują do rozwiązań II Rzeczypospolitej. Poznanie prawa z okresu dwudziestolecia międzywojennego pozwala zatem także na ocenę skali adaptacji ówczesnych rozwiązań w zakresie kształcenia studentów do postanowień współcześnie przyjętych ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym.

Odmienność rozwiązań dotyczyła jedynie kwestii nostyfikacji stopni naukowych oraz postępowania habilitacyjnego. Dlatego owym zagadnieniom, zarówno z tego powodu, jak i ze względu na ramy opracowania, poświęcona jest druga część artykułu, opublikowana w kolejnym numerze niniejszego czasopisma.

1. Stopnie naukowe w Polsce międzywojennej

Pierwsze dwa lata po odzyskaniu w 1918 r. niepodległości, wobec ogromu prac i zadań stojących przed odrodzoną II Rzeczpospolitą, nie sprzyjały reformowaniu szkolnictwa wyższego. Nie oznacza to, że do spraw szkolnictwa wyższego nie przywiązywano należytej wagi. Ówczesne szkoły wyższe działające jeszcze pod zaborami: austriackim – Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie,

² Termin ten przyjęto w uzasadnieniu do projektu ustawy zmieniającej w 2014 r. ustawę z 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym.

Szkoła Politechniczna we Lwowie, Akademia Weterynarii we Lwowie, Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie, Akademia Rolnicza w Dublanach (od 1919 r. Wydział Rolniczo-Leśny Szkoły Politechnicznej we Lwowie³), pruskim – Wszechnica Piastowska (od 1919 r. Uniwersytet Poznański⁴) oraz rosyjskim – Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie, Politechnika Warszawska, Wolna Wszechnica Polska w Warszawie, Wyższa Szkoła Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie – wraz z odzyskaniem przez Polskę niepodległości nie zaprzestały swojej działalności edukacyjnej. I choć dopiero w 1920 r. uchwalono pierwszą ustawę określającą w sposób jednolity zasady ustroju szkół akademickich, ówczesnym władzom rządowym pozostawiono podjęcie stosownych działań prowadzących do oceny programów kształcenia/nauczania przyjętych i realizowanych w szkołach wyższych, określenia warunków ukończenia studiów rozpoczętych przed rokiem 1920 oraz rewizji wcześniejszych regulacji prawnych.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego sprawy dotyczące nadawania stopni naukowych określały dwie ustawy o szkołach akademickich – z dnia 13 lipca 1920 r.⁵ i z dnia 15 marca 1933 r.⁶ oraz wydane na ich podstawie rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Obie ustawy prawo nadawania stopni naukowych (niższych i wyższych) przyznawały wyłącznie państwowym szkołom akademickim w nich wymienionym (10 szkół akademickich – w pierwotnym brzmieniu ustawy z 1920 r.⁷, od 1924 r. 11 szkół⁸ i 13 szkół akademickich – zgodnie z ustawą

³ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 24 XI 1919 r. w przedmiocie przejścia Akademii Rolniczej w Dublanach pod Zarząd Ministerstwa W.R.i O.P. (Dz. Urz. MWRiOP Nr 12–13, poz. 5).

⁴ O Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego zob. K. Krasowski, *Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1919–1939*, w: *Zarys dziejów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Poznańskiego w Poznaniu 1919–2004*, pod red. K. Krasowskiego, Poznań 2004, s. 11 i n.

⁵ Dz. U. Nr 72, poz. 494 ze zm.

⁶ Tekst jedn. Dz. U. 1938 Nr 1, poz. 6 ze zm.

⁷ Były to: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie, Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Poznański, Szkoła Politechniczna we Lwowie, Politechnika Warszawska, Akademia Weterynarii we Lwowie, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Akademia Górnicza w Krakowie (otwarta w październiku 1919 r., zob. Postanowienie przejściowe nieobjęte statutem, obowiązujące w Akademii Górniczej w Krakowie z dnia 18 III 1919 r. – Dz. Urz. MWRiOP Nr 7, poz. 2).

⁸ Mocą Ustawy z dnia 16 VII 1924 r. o zmianie niektórych przepisów ustawy z dnia 13 VII 1920 r. o szkołach akademickich (Dz. U. R.P. Nr 2, poz. 10) listę państwowych

z 1933 r.⁹⁾¹⁰. Liczba akademickich szkół wyposażonych w prawo nadawania stopni naukowych mogła ulec rozszerzeniu. W drodze ustawy, na wniosek Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, mogły być bowiem nadane innej państwowej szkole akademickiej (art. 111 ustawy z 1920 r.), a także prywatnej szkole akademickiej (1920, 1933) pełne lub niektóre prawa szkół akademickich państwowych, o ile szkoły te spełniały warunki określone art. 109 ustawy z 1920 r., art. 54 ust. 1 ustawy z 1933 r.¹¹

Ustawa z 1920 r. nie wyliczała innych, poza w niej wskazanymi, państwowych szkół akademickich, na które rozciągały się jej przepisy. Nie czyniła tego także ustawa z roku 1933. W odróżnieniu od ustawy o szkołach akademickich z 1920 r. ustawodawca w 1933 r. wyliczał natomiast trzy prywatne szkoły akademickie (Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Wolna Wszechnica Polska w Warszawie¹²), nadając wyłącznie jednej z nich (Szkole Głównej Handlowej) pełne prawa państwowe szkół akademickich¹³. W roku 1937

szkół akademickich rozszerzono o Akademię Sztuk Pięknych w Krakowie. Zob. też zatwierdzony przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w dniu 30 III 1920 r. Tymczasowy Regulamin nauk Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie uchylający regulamin Akademii z dnia 26 XI 1911 r.

⁹ Począwszy od 1933 r., liczbę państwowych szkół akademickich rozszerzono o: Akademię Sztuk Pięknych w Warszawie (zob. Ustawę z dnia 23 III 1922 r. o Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie – Dz. U. R.P. Nr 24, poz. 197, dotąd o statusie prywatnej szkoły akademickiej) oraz o Akademię Stomatologiczną w Warszawie, przy jednoczesnym uwzględnieniu Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Zarazem nazwę Uniwersytet Warszawski zastąpiono nazwą Uniwersytet Józefa Piłsudskiego (Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 26 VIII 1935 r. o nadaniu Uniwersytetowi Warszawskiemu nazwy „Uniwersytet Józefa Piłsudskiego w Warszawie” – Dz. Urz. MWRiOP Nr 9, poz. 147), nazwę Szkoły Politechnicznej we Lwowie zastąpiono nazwą Politechnika Lwowska, zaś Akademię Weterynaryjną nazwano Akademią Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie.

¹⁰ Przywołanie w nawiasie roku: 1920, 1933 bez bliższego określenia oznacza odpowiednią ustawę o szkołach akademickich.

¹¹ Udzielanie prywatnej szkole akademickiej prawa nadawania niższych stopni naukowych ustawa z 1933 r. pozostawiała wyłącznie w gestii Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, w drodze rozporządzenia (art. 54 ust. 2).

¹² Zob. art. 55 Ustawy z 1933 r. o szkołach akademickich (brzmienie pierwotne – Dz. U. R.P. Nr 29, poz. 217).

¹³ Ustawa z dnia 13 II 1924 r. w przedmiocie przyznania Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie praw szkół akademickich państwowych (Dz. U. R.P. Nr 19, poz. 185). Wyższa Szkoła Handlowa była szkołą jednowydziałową dającą możliwość specjalizowania się w obranym kierunku spośród: ogólno-ekonomicznego, handlowo-bankowego, skarbowego, samorządowego, służby zagranicznej, spółdzielczego, pedagogicznego i ubezpieczeniowego. Absolwent otrzymywał stopień magistra nauk ekonomiczno-handlowych, mógł również ubiegać się o stopień doktora nauk ekonomicznych (zob. § 28 ust. 1–3 Statutu Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, który wszedł w życie

ustawą zmieniającą ustawę z 1933 r. rozszerzono listę prywatnych szkół akademickich o cztery kolejne szkoły wyższe¹⁴, jednocześnie dla Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego rezerwując prawo ustalenia terminu zastosowania do nich przepisów ustawy z 1933 r.¹⁵ Proces przyznawania prywatnym szkołom akademickim niektórych lub pełnych praw akademickich nie miał charakteru dynamicznego. Prywatne szkoły akademickie prawa w tym zakresie uzyskiwały stopniowo¹⁶.

z dniem 1 IX 1934 r., zatwierdzonego przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dniem 11 II 1935 r. – Dz. Urz. MWRiOP Nr 6, poz. 63).

¹⁴ Mocą art. 1 ust. 1 Ustawy z dnia 29 III 1937 r. o zmianie ustawy z dnia 15 III 1933 r. o szkołach akademickich (Dz. Urz. MWRiOP Nr 4, poz. 80) liczbę prywatnych szkół akademickich powiększono o: Akademię Handlu Zagranicznego we Lwowie, Akademię Handlową w Krakowie, Akademię Handlową w Poznaniu oraz Akademię Nauk Politycznych w Warszawie (noszącą dotąd nazwę Szkoła Nauk Politycznych w Warszawie). Zob. też Obwieszczenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 8 XI 1937 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 15 III 1933 r. o szkołach akademickich (Dz. U. R.P. 1938 Nr 1, poz. 6).

¹⁵ Mocą Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 13 VIII 1937 r. o ustaleniu terminu zastosowania przepisów ustawy z dnia 15 III 1933 r. o szkołach akademickich do Wyższej Szkoły Handlu Zagranicznego we Lwowie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 11, poz. 334) termin ten ustalono na dzień 1 X 1937 r., jednocześnie przyjmując ten dzień za datę zmiany dotychczasowej nazwy Wyższa Szkoła Handlu Zagranicznego we Lwowie na: Akademia Handlu Zagranicznego we Lwowie; mocą Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 24 V 1938 r. o ustaleniu terminu zastosowania przepisów ustawy z dnia 15 III 1933 r. o szkołach akademickich do Wyższego Studium Handlowego w Krakowie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 6, poz. 155) termin ten ustalono na dzień 1 IX 1938 r., jednocześnie przyjmując ten dzień za datę zmiany dotychczasowej nazwy Wyższe Studium Handlowe w Krakowie na: Akademia Handlowa w Krakowie; mocą Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 25 X 1938 r. o ustaleniu terminu zastosowania przepisów ustawy z dnia 15 III 1933 r. o szkołach akademickich do Wyższej Szkoły Handlowej w Poznaniu (Dz. Urz. MWRiOP Nr 12, poz. 365) termin ten ustalono na dzień 10 XI 1938 r., przyjmując równocześnie ten dzień za datę zmiany dotychczasowej nazwy Wyższa Szkoła Handlowa w Poznaniu na: Akademia Handlowa w Poznaniu.

¹⁶ Np. Katolicki Uniwersytet Lubelski w 1933 r. uzyskał prawa nadawania niektórych niższych stopni naukowych (magistra prawa i magistra nauk społeczno-politycznych na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych oraz magistra filozofii w zakresie nauk filozoficznych, filologii polskiej, filologii klasycznej, filologii francuskiej, historii i pedagogiki – na Wydziale Nauk Humanistycznych), zob. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9 V 1933 r. o udzieleniu Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu prawa nadawania niektórych niższych stopni naukowych (Dz. Urz. MWRiOP Nr 10, poz. 139), oraz w 1938 r. pełne prawa państwowych szkół akademickich (Ustawa z dnia 9 IV 1938 r. o nadaniu Katolickiemu Uniwersytetowi pełnych praw państwowych szkół akademickich – Dz. U. R.P. Nr 27, poz. 242); Wolna Wszechnica Polska w Warszawie uzyskała prawo nadawania niektórych niższych stopni naukowych: magistra nauk ekonomiczno-społecznych na Wydziale

Również w odniesieniu do państwowych szkół akademickich, z dużą rezerwą i wysiłkiem w pierwszych latach dwudziestolecia międzywojennego przekształcanych¹⁷, a także nowo otwieranych¹⁸, proces przemian

Nauk Politycznych i Społecznych, magistra filozofii w zakresie fizyki, chemii, botaniki, zoologii wraz z anatomią porównawczą i biologii ogólnej – mocą Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 8 X 1935 r. o udzieleniu Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie prawa nadawania niektórych niższych stopni naukowych (Dz. Urz. MWRiOP Nr 10, poz. 177); na Wydziale Humanistycznym – magistra filozofii w zakresie filologii polskiej, historii i nauk filozoficznych oraz na Wydziale Pedagogicznym – magistra filozofii w zakresie pedagogiki – na mocy Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 25 IX 1937 r. o udzieleniu Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie prawa nadawania niektórych niższych stopni naukowych (Dz. Urz. MWRiOP Nr 13, poz. 383).

¹⁷ Państwowy Instytut Dentystyczny utworzony Rozporządzeniem Ministra Zdrowia Publicznego z dnia 17 II 1920 r. w sprawie utworzenia Państwowego Instytutu Dentystycznego (M. P. Nr 43), z dniem 1 I 1922 r. „przeszedł pod całkowity zarząd Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego” na mocy Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 7 I 1922 r. w sprawie Państwowego Instytutu Dentystycznego (Dz. Urz. MWRiOP Nr 4, poz. 27); zob. też Tymczasowy Statut Państwowego Instytutu Dentystycznego w Warszawie z dnia 1 I 1922 r. wraz z załączonym planem studiów i przepisami egzaminacyjnymi (Dz. Urz. MWRiOP Nr 4, poz. 28). Rozporządzeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 XII 1926 r. w sprawie organizacji Akademii Stomatologicznej w Warszawie Instytut Dentystyczny przekształcono w Akademię Stomatologiczną w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 1, poz. 1); zob. też Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 14 IV 1938 r. w sprawie organizacji studiów lekarsko-dentystycznych w Akademii Stomatologicznej w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 5, poz. 118).

¹⁸ Zob. np. Okólnik nr 1091-319 S. do wszystkich szkół akademickich podległych Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie urlopów z wojska dla słuchaczy Politechniki Lwowskiej i Uniwersytetu Lubelskiego (Dz. Urz. MWRiOP Nr 10–11, poz. 11) przewidujący dołączenie do wyższych zakładów naukowych Wyższą Szkołę Techniczną we Lwowie, Statut Akademii Nauk Technicznych, zatwierdzony przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dniem 9 X 1920 r. (Dz. Urz. MWRiOP Nr 3, poz. 27), Ustawę z dnia 23 III 1922 r. o Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie (Dz. U. R.P. Nr 24, poz. 197) o statusie szkoły państwowej, z wszelkimi uprawnieniami jej uczniów zwyczajnymi przysługującymi studentom szkół akademickich, oraz Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 XI 1922 r. w przedmiocie Statutu Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 32, poz. 423). Szkoła ta pełnię praw akademickich uzyskała dopiero na mocy Ustawy z dnia 15 III 1933 r. o szkołach akademickich, w trzy miesiące później ustalono pierwszy skład kolegialnych władz szkoły (Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 23 VI 1934 r. w sprawie ustalenia pierwszego składu zebrania ogólnego profesorów i grona nauczycieli akademickich Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 6–7, poz. 89); zob. też Statut Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, zatwierdzony przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego 11 II 1935 r. (Dz. Urz. MWRiOP Nr 6, poz. 64).

nie miał charakteru rewolucyjnego, mimo że oderwanie od ówczesnych realiów politycznych i społecznych nie było możliwe.

Pod rządami obu ustaw prawo uzyskania niższego i/lub wyższego stopnia naukowego służyło studentom szkół akademickich, przy dochowaniu warunków określonych rozporządzeniami Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego¹⁹ oraz statutami szkół akademickich zatwierdzanymi przez tegoż ministra.

2. Niższe stopnie naukowe

Zachowana w latach 1918–1920 względna stabilność rozwiązań w zakresie szkolnictwa wyższego sankcjonująca realizację programów nauczania podyktowaną przepisami państw zaborczych nie była akceptowana przez ówczesne władze rządowe. Dostrzegano konieczność nie tylko ich zweryfikowania i dostosowania do potrzeb odrodzonego państwa polskiego²⁰, ale także podjęcia działań nad wypracowaniem własnego modelu dla już istniejących, przekształcanych i później tworzonych szkół wyższych. Proces podejmowanych działań wiązał się z opracowaniem nowych²¹ bądź zmianą już realizowanych programów studiów, niejednokrotnie z odesłaniem do stosowania nadal przepisów rozporządzeń wydanych przez odpowiednią władzę byłego państwa zaborczego²², lub z przedłużeniem dawnego toku studiów w polskich

¹⁹ W ślad za wydaniem ustawy z dnia 15 III 1933 r. nie zostały wydane rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Dopiero ponad pół roku później tenże minister, w drodze rozporządzenia, zarządził, że do czasu wydania rozporządzeń wykonawczych do ustawy mają zastosowanie obowiązujące dotychczas przepisy normujące program i porządek studiów i egzaminów, uzyskiwanie akademickich stopni naukowych i zawodowych oraz dotyczące nostryfikowania zagranicznych stopni akademickich naukowych i zawodowych. Zob. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 I 1934 r. w sprawie wykonania postanowień art. 41 ust. 3 ustawy z dnia 15 III 1933 r. o szkołach akademickich (Dz. Urz. MWRiOP Nr 1, poz. 9).

²⁰ Zob. np. Tymczasowe Przepisy Ogólne Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 IV 1920 r. o egzaminach farmaceutycznych na Wydziale lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego (Dz. Urz. MWRiOP Nr 12, poz. 85).

²¹ Zob. np. Program i organizacja studiów ekonomiczno-handlowych w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie, zatwierdzony przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dnia 3 IX 1934 r. (Dz. Urz. MWRiOP Nr 6, poz. 64).

²² Zob. np. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 28 V 1921 r. w sprawie pierwszego (ogólnego) egzaminu na Wydziale rolniczo-leśnym Politechniki Lwowskiej (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 83), do których zachowano stosowanie przepisów ogólnych, wydanych rozporządzeniem Ministerium Wyznań

szkołach akademickich²³, i to na okres dość odległy od daty uchwalenia w 1920 r. ustawy o szkołach akademickich²⁴, oraz rozstrzygnięciem o uznawalności dyplomów ukończenia studiów rozpoczętych przed dniem wejścia w życie tej ustawy.

i Oświecenia w Wiedniu z dnia 24 III 1912 r. (Dz. U. p. Nr 59) o pierwszym egzaminie państwowym na Politechnice Lwowskiej; Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 8 X 1921 r. w sprawie organizacji studiów weterynaryjnych w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 18, poz. 185) zarządzające stosowanie do toku tych studiów „przepisów rozporządzenia austriackiego Ministra Wyznań i Oświaty z dnia 23 IV 1912 r. (Dz. U. p. L. 87)”.

²³ Zob. art. 112 Ustawy z dnia 13 VII 1920 r. o szkołach akademickich, zgodnie z którym „Studenti, którzy rozpoczęli studia przed dniem 15 września 1920 roku mogą składać wszelkie egzaminy według dawniejszych przepisów, lecz tylko do 15 września 1926 r.; w szczególności nie obowiązują ich do tego czasu przepisy w sprawie doktoratu”; Ustawę z dnia 18 VII 1924 r. o przedłużeniu dawnego trybu egzaminów w szkołach akademickich (Dz. U. R.P. Nr 70, poz. 678), zgodnie z którą studentom, którzy rozpoczęli studia przed dniem 15 IX 1920 r., a na wydziałach filozoficznych przed dniem 15 IX 1922 r., przedłużono możliwość składania wszelkich egzaminów według dawniejszych przepisów, nie później jednak niż do dnia 15 IX 1926 r.; Ustawę z dnia 23 VII 1926 r. przedłużającą studentom wszystkich wydziałów termin składania wszelkich egzaminów do dnia 31 XII 1928 r., z wyjątkiem wydziałów filozoficznych (matematyczno-przyrodniczych i humanistycznych), gdzie termin przedłużenia terminu składania przez studentów końcowych egzaminów prolongowano do dnia 30 VI 1932 r. (Dz. U. R.P. Nr 93, poz. 536); Ustawę z dnia 22 I 1929 r. przedłużającą studentom termin składania egzaminów do dnia 30 VI 1931 r., a w odniesieniu do studentów uniwersyteckich wydziałów prawnych w Krakowie i we Lwowie, którzy uzyskali niższy stopień naukowy do 1927 r. włącznie, przedłużenie terminu ubiegania się o wyższy stopień naukowy (doktorat) na podstawie dawnych przepisów, najpóźniej do 31 XII 1928 r. (Dz. U. R.P. Nr 93, poz. 536). Zob. także Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 3 IV 1922 r. w sprawie unormowania studiów lekarskich studentów, którzy rozpoczęli studia w Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie w roku 1919/1920 (Dz. Urz. MWRiOP Nr 13, poz. 122).

²⁴ Zob. np. Regulamin Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 15 V 1921 r. w przedmiocie końcowego egzaminu państwowego na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie dla absolwentów nauk prawnych uniwersytetów zagranicznych (Dz. Urz. MWRiOP Nr 6, poz. 72 ze zm.); Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 25 V 1921 r. w przedmiocie przedłużenia mocy obowiązującej Regulaminu końcowego egzaminu państwowego na Wydziale Prawnym Uniwersytetu Warszawskiego dla absolwentów nauk prawnych innych uniwersytetów (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 82); Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 13 XII 1921 r. w przedmiocie postanowień uzupełniających do Regulaminu końcowego egzaminu państwowego na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie dla absolwentów nauk prawnych uniwersytetów zagranicznych (Dz. Urz. MWRiOP 1922 Nr 1, poz. 5 ze zm.); Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 28 VI 1922 r. w przedmiocie końcowego egzaminu państwowego ze studiów prawnych przy Wydziale prawa i umiejętności politycznych Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 25, poz. 276 ze zm.).

W chwili odzyskania przez Polskę niepodległości kształcono głównie w zakresie: prawa, teologii i nauk medycznych (lekarskich, farmaceutycznych, weterynaryjnych), filozofii oraz nauk rolniczych. W zakresie każdej z tych dziedzin wiedzy uzyskanie niższego stopnia naukowego prowadziło do ukończenia studiów, po spełnieniu warunków dodatkowych, ze stopniem naukowym doktora.

Spośród niższych stopni naukowych państwowe szkoły akademickie nadawały, odpowiednio do przyjętej formuły studiów, stopień licencjata, magistra, lekarza i architekta. Stopień licencjata i architekta zwykle nadawano na politechnicznych wydziałach nauk technicznych (dyplom i tytuł inżyniera)²⁵, wyjątkowo także na Wydziale Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego²⁶ oraz w seminariach duchownych diecezjalnych, na wydziałach medycznych – stopień naukowy lekarza, na pozostałych natomiast wydziałach – stopień naukowy magistra, z dodaniem określenia nauk, np. magister praw, magister nauk ekonomiczno-handlowych²⁷.

Warunkiem uzyskania niższego stopnia naukowego było: 1) zaliczenie przesłuchanych przez studenta wykładów ze wskazanej liczby trymestrów przewidzianych programem studiów, 2) przyjęcie pracy kończącej studia, 3) złożenie z wynikiem pomyślnym egzaminów rocznych i dyplomowych (różnie wtedy określanych) potrzebnych do ukończenia studiów. Mimo że spełnienia tych warunków wymagano niemal dla każdego z ówczesnie prowadzonych studiów, nie były one tożsame. Szczególny zakres przedmiotowy niekiedy wymagał również ich rozszerzenia, np. o zaliczenie praktyk zawodowych, odbycie ćwiczeń, kolokwii, praktyk laboratoryjnych, seminariów, bądź zawężenia – nie każde studia przewidywały pracę kończąca studia, a tam, gdzie jej wymagano, różnie ją definiowano. Różny był także zakres wymagań końcowych egzaminów państwowych. Różnice w przyjmowanych wtedy rozwiązaniach dyktował zarówno przedmiot studiów, jak i czas

²⁵ Zob. Ustawę z dnia 21 IX 1922 r. w przedmiocie tytułu inżyniera (Dz. U. R.P. Nr 90, poz. 823) oraz Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie egzaminów doktorskich na Wydziałach humanistycznym i matematyczno-przyrodniczym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 5, poz. 34).

²⁶ Zob. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 30 IV 1926 r. w sprawie uzyskania niższego stopnia naukowego na Wydziale Rolnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 10, poz. 112).

²⁷ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 30 I 1939 r. o udzieleniu Akademii Handlu Zagranicznego we Lwowie prawa nadawania stopnia magistra nauk ekonomiczno-handlowych, jako niższego stopnia naukowego (Dz. U. R.P. Nr 9, poz. 47).

ich prowadzenia (od chwili odzyskania niepodległości do ich przeorganizowania w latach następnych). Bez względu na istniejące różnice przedmiotowe i czasowe cechą wspólną ówczesnych rozwiązań bez wątplenia były postanowienia dotyczące dyplomów. Były to dyplomy uniwersyteckie (nie państwowe).

Studia w **zakresie nauk prawnych** prowadzone na uniwersytetach państwowych przed rokiem 1918 i kontynuowane w pierwszych latach II Rzeczypospolitej zachowały do połowy 1920 r. trzyletni okres kształcenia, prowadzący do uzyskania stopnia naukowego – magistra praw. Jedyną modyfikacją, ważną dla ówczesnego procesu kształcenia, jakiej dokonano przed rokiem 1920, wiodła nie tyle do zmiany przedmiotów objętych programem studiów obowiązującym w państwowych szkołach wyższych kształcących prawników w byłych państwach zaborczych, ile do zmiany ich odniesienia do prawa polskiego²⁸. Nie bez racji w roku akademickim 1919/1920 uniwersyteckie studia prawnicze w ślad za porządkiem studiów prawnych byłych państw zaborczych opierały się na systemie trzech rocznych egzaminów, obejmujących przedmioty z nauk: prawnohistorycznych, politycznych oraz sądowych. Dopiero w drugiej połowie 1920 r. Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego program tych studiów ujedynolcił²⁹. Przyjęto w nim czteroletni okres, z wyłączeniem Uniwersytetu Poznańskiego, na którym do dnia 1 października 1922 r. zachowano studia trzyletnie. Studenci dla otrzymania dyplomu i tytułu magistra praw byli obowiązani do złożenia rocznych egzaminów, łącznie obejmujących siedemnaście przedmiotów³⁰. Nadanie unormowaniom dotyczącym studiów prawnych charakteru tymczasowego, przy pozostawieniu radom wydziałowym możliwości zgłaszania uwag i spostrzeżeń co do celowości tej reformy, mogącej ulec po tym okresie rewizji – nie została wyczerpana do 1939 r. Wprawdzie

²⁸ Zob. np. dwa Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego: z dnia 25 IX 1919 r. oraz z dnia 15 XI 1919 r. w przedmiocie niektórych zmian porządku studiów i egzaminów na Wydziałach Prawa i nauk politycznych Uniw. Jagiellońskiego i Lwowskiego (Dz. Urz. MWRiOP Nr 10–11, poz. 7 oraz Dz. Urz. MWRiOP Nr 12–13, poz. 6).

²⁹ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 16 X 1920 r. w sprawie organizacji studiów prawnych w uniwersytetach państwowych (Dz. Urz. MWRiOP Nr 22, poz. 140 ze zm.).

³⁰ Dla porównania, w zakresie przedmiotów egzaminacyjnych czteroletnich studiów prowadzonych przez Katolicki Uniwersytet Lubelski w ramach sekcji prawniczej zob. Postanowienie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 10 V 1933 r. o organizacji studiów prawnych i społeczno-ekonomicznych w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (Dz. Urz. MWRiOP Nr 10, poz. 144).

w tymże roku uchwalono i opublikowano nową treść rozporządzenia³¹, jednak weszło ono w życie dopiero w roku 1946³².

Dla osób realizujących studia prawne, a także dla absolwentów tych studiów realizowanych zgodnie z rozporządzeniem z dnia 16 października 1920 r., bez wątpienia istotne znaczenie miało Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 września 1924 r.³³ Na jego mocy dyplom i tytuł magistra praw przysługiwał wszystkim absolwentom wydziałów prawa w państwowych uniwersytetach polskich, którzy zdawali egzaminy po dniu 1 listopada 1918 r. lub jako absolwenci nauk prawnych innych uniwersytetów zdawali końcowy egzamin państwowy zgodnie z regulaminami egzaminów ogłoszonymi przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w latach 1918 i 1921³⁴. Z kolei w 1925 r. od obowiązku składania egzaminów uzupełniających osoby te minister mógł w całości lub w części zwolnić, biorąc za podstawę decyzji piastowane funkcje i stanowiska w służbie państwowej, samorządowej lub takie, które wymagały wiedzy z zakresu polskiego prawa politycznego i administracyjnego³⁵. W ten sposób stworzono namiastkę uznawalności kształcenia pozaformalnego w dzisiejszym rozumieniu.

Na wydziałach **teologicznych** niższym stopniem naukowym był początkowo (za wzorem rozwiązań byłych państw zaborczych, a następnie studiów prowadzonych w ramach seminariów duchownych diecezjalnych) stopień licencjata. Stopień magistra teologii wprowadzono później. Jego uzyskanie dowodziło zakończenia wyższych studiów

³¹ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 12 VIII 1939 r. w sprawie organizacji studiów prawnych w szkołach akademickich (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 333).

³² Rozporządzenie Ministra Oświaty z dnia 31 X 1946 r. w sprawie organizacji studiów prawnych w szkołach akademickich (Dz. U. Nr 11, poz. 318).

³³ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 IX 1924 r. w sprawie tytułu magistra praw (Dz. Urz. MWRiOP Nr 16, poz. 163). Warto tu dodać także, że absolwenci wydziałów prawnych, którzy egzaminy końcowe zdawali w uniwersytetach państwa rosyjskiego przed dniem 1 X 1917 r. oraz w uniwersytetach państw austriackiego i niemieckiego przed dniem 1 XI 1918 r., mogli uzyskać dyplom i tytuł magistra praw, o ile legitymowali się obywatelstwem polskim i złożyli egzaminy uzupełniające z historii prawa polskiego, polskiego prawa politycznego i administracyjnego.

³⁴ Dz. Urz. MWRiOP 1918 Nr 5, poz. 1; Dz. Urz. MWRiOP 1921 Nr 6, poz. 72.

³⁵ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 27 V 1925 r. uzupełniające rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 IX 1924 r. w sprawie tytułu magistra praw (Dz. Urz. MWRiOP Nr 14, poz. 140).

teologicznych i było warunkiem potrzebnym do uzyskania wyższego stopnia naukowego. Uzyskanie przez studenta stopnia magistra teologii uwarunkowano: 1) zaliczeniem przesłuchanych w piętnastu trymestrach wykładów, 2) przyjęciem pracy magisterskiej oraz 3) zdaniem z wynikiem pomyślnym egzaminów objętych programem studiów. Tematy prac magisterskich ustalała komisja egzaminacyjna, do której w tym celu student mógł się zgłosić po pierwszym roku studiów. Praca magisterska miała wykazać, że student zna metody naukowe i umie się nimi posługiwać, a ponadto że opanował dokładnie przedmiot swojej pracy. Pracę tę oceniała komisja egzaminacyjna na wniosek właściwego profesora. Komisja mogła za pracę magisterską uznać także poważniejszą pracę seminaryjną lub jakąkolwiek inną pracę studenta³⁶.

Nauczanie z zakresu nauk medycznych obejmowało: nauki lekarskie, z zakresu stomatologii, farmacji i nauk lekarsko-weterynaryjnych.

Organizację studiów lekarskich i porządek studiowania określało Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 18 października 1920 r.³⁷ Przed jego wydaniem minister musiał jednak rozstrzygnąć kwestię osób posiadających dyplomy lekarskie, a niemogących uzyskać prawa praktyki lekarskiej na obszarze państwa polskiego. Dla stworzenia warunków prowadzących do tego celu ustanowił, w drodze rozporządzenia³⁸, przy Uniwersytecie Warszawskim aż do odwołania³⁹ komisje egzaminacyjne dla dopełnienia egzaminów

³⁶ Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 8 II 1928 r. w sprawie programu studiów i egzaminów na wydziałach teologii katolickiej w uniwersytetach na stopień teologii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 131).

³⁷ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 18 X 1920 r. w sprawie organizacji studiów lekarskich w uniwersytetach państwowych (Dz. Urz. MWRiOP Nr 22, poz. 141).

³⁸ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydane w porozumieniu z Ministerstwem Zdrowia Publicznego z dnia 20 VI 1919 r. w przedmiocie uzupełniających egzaminów lekarskich (Dz. Urz. MWRiOP Nr 7, poz. 3) oraz Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 10 VII 1919 r. w przedmiocie końcowego egzaminu lekarskiego dla absolwentów uniwersytetów niemieckich, pochodzących z ziem polskich b. cesarstwa niemieckiego (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 4).

³⁹ Pierwszą z komisji minister zniósł z dniem 31 III 1921 r., drugą natomiast z dniem 15 X 1921 r. Zob. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w porozumieniu z Ministerstwem Zdrowia Publicznego z dnia 6 I 1921 r. w przedmiocie uzupełniających egzaminów lekarskich i w przedmiocie końcowych egzaminów lekarskich dla absolwentów uniwersytetów niemieckich (Dz. Urz. MWRiOP Nr 1, poz. 7) oraz Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w porozumieniu z Ministerstwem Zdrowia Publicznego z dnia 5 X 1921 r. w przedmiocie zniesienia

lekarskich. Po złożeniu z wynikiem pomyślnych wszystkich częściowych egzaminów bądź w razie uznania dyplomu bez dodatkowego egzaminu kandydat otrzymywał poświadczenie, że jego dyplom lekarski został zatwierdzony jako równorzędny pod względem praktyki lekarskiej na obszarze państwa polskiego z dyplomami państwowych uniwersytetów polskich.

Organizację studiów lekarskich określały dwa akty wykonawcze: pierwszy – Rozporządzenie z dnia 18 października 1920 r., drugi – Zarządzenie z dnia 16 marca 1928 r.⁴⁰ W istocie różnice rozwiązań przyjętych w obu aktach w zakresie organizacji studiów i porządku studiowania nie były znaczące. Rozporządzenie przewidywało sześćioletni okres studiów, zarządzenie mówiło o pięciu latach i jednym kwartale. W obu jednak przypadkach ogólny plan studiów wyliczał przedmioty (wykłady, ćwiczenia) przypadające w danym roku akademickim, przy czym zgodnie z rozporządzeniem z 1920 r. wykłady teoretyczne nie były dla studiujących obowiązkowe, obowiązkowe były natomiast wszystkie ćwiczenia, seminaria i wykłady kliniczne. Bez potwierdzenia uczestnictwa w nich przepadało prawo zaliczenia danego roku akademickiego i przyjęcia na wyższy rok studiów (1920). Natomiast zgodnie z zarządzeniem z 1928 r. za prawidłowo zaliczone studia uznawano wysłuchanie wszystkich wykładów (pierwszego lub drugiego roku studiów) oraz w trymestrach siódmym i dalszych co najmniej dwustu godzin wykładów w każdym z nich, odbycie wszystkich ćwiczeń obowiązujących w danym roku akademickim oraz złożenie egzaminów z przedmiotów wyznaczonych w planie studiów dla danego roku akademickiego. Mocą rozporządzenia z 1920 r. ustanowiono sześć komisji egzaminacyjnych, mocą zarządzenia z 1928 r. wyodrębniono siedem grup egzaminów (promocyjnych). Pod rządami obu aktów wykonawczych dopiero po złożeniu wszystkich przepisanych egzaminów kandydaci otrzymywali dyplom lekarski, stanowiący nie tylko dowód ukończenia studiów uniwersyteckich, ale i podstawę uprawniającą do ubiegania się o stopień doktora medycyny. Zawarte w każdym z tych

przepisów o uzupełniających egzaminach lekarskich i o końcowym egzaminie lekarskim dla absolwentów uniwersytetów niemieckich oraz w przedmiocie uzupełnienia rozporządzenia o organizacji studiów lekarskich w Uniwersytecie Warszawskim (Dz. Urz. MWRiOP Nr 18, poz. 184).

⁴⁰ Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 16 III 1928 r. w sprawie organizacji studiów lekarskich w uniwersytetach państwowych (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 132).

aktów ogólne plany studiów, wraz ze wskazaniem wymiaru godzin dla każdego z objętych nim przedmiotów, mogły być przez rady wydziałowe modyfikowane jedynie w zakresie ograniczonym do zwiększania liczby godzin przypisanej danemu przedmiotowi bądź zmiany sekwencji przedmiotów – w ramach danego roku akademickiego. Zgodnie z rozporządzeniem z 1920 r. łączna minimalna liczba oferowanych godzin zajęć dydaktycznych wynosiła 5210, począwszy zaś od 1928 r. – 4830.

W pierwszej połowie 1920 r. **stopień magistra farmacji** i odpowiedni dyplom mógł otrzymać student kończący trzyletnie Studium Farmaceutyczne prowadzone na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego⁴¹ bądź w jednym z oddziałów farmaceutycznych uniwersytetów – działających do chwili powstania wydziałów farmaceutycznych⁴². Statut oddziału farmaceutycznego w uniwersytetach⁴³ oraz plan studiów na oddziale farmaceutycznym Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zatwierdził w dniu 19 X 1920 r.⁴⁴ Do 1930 r. studia

⁴¹ Tymczasowe Przepisy Ogólne z dnia 28 IV 1920 r. o egzaminach magisterskich na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego (Dz. Urz. MWRiOP Nr 12, poz. 85). Trzyletnie Studium Farmaceutyczne składało się z dwóch części: części pierwszej – ogólnej, obejmującej co najmniej cztery półrocza, oraz części drugiej, złożonej z co najmniej dwóch półroczy. Kończyło się złożeniem z pomyślnym wynikiem egzaminów z przedmiotów objętych częścią pierwszą (fizyka, chemia, zoologia, botanika i farmakognozja ogólna) spośród przedmiotów poszerzonych o: zoologię i mineralogię z geologią, oraz częścią drugą (farmakognozja szczegółowa, chemia farmaceutyczna, higiena z bakteriologią oraz farmacja stosowana i ustawodawstwo aptekarskie) spośród przedmiotów poszerzonych o: naukę o środkach spożywczych, propedeutykę i historię farmacji. Uzyskanie wymaganych zaliczeń z części pierwszej stanowiło warunek niezbędny do przyjęcia studenta na ćwiczenia praktyczne oraz zaliczanie studiów objętych częścią drugą. Jedynie ten kandydat, który zdał pomyślnie drugi egzamin farmaceutyczny, mógł otrzymać od komisji egzaminacyjnej dyplom magistra farmacji. Dyplom ten był pod względem prawnym równoważny z dyplomami na prowizora, otrzymywanymi w dawnym państwie rosyjskim, a także z dyplomami magistra farmacji, uzyskiwanymi w uniwersytetach we Lwowie i w Krakowie, zob. Komunikat Sekretariatu Generalnego – pismo Sekcji Nauki i szkół wyższych z dnia 7 VII 1920 r. (Dz. Urz. MWRiOP 1920 Nr 23, poz. 161).

⁴² O zastąpieniu Oddziału Wydziałem Farmaceutycznym na Uniwersytecie Warszawskim zob. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 29 I 1926 r. w sprawie utworzenia wydziału farmaceutycznego w Uniwersytecie Warszawskim (Dz. Urz. MWRiOP Nr 4, poz. 26).

⁴³ Postanowienia statutu obowiązywały od roku akademickiego 1920/1921 Oddziały Farmaceutyczne w Uniwersytetach: Warszawskim i Poznańskim, a od roku akademickiego 1921/1922 studia farmaceutyczne w Uniwersytetach: Jagiellońskim i Jana Kazimierza. Te dwie ostatnie wszechnice mogły jednak postanowienia statutu wdrożyć od roku akademickiego 1920/1921.

⁴⁴ Dz. Urz. MWRiOP 1920 Nr 22, poz. 143 i 144.

farmaceutyczne trwały trzy lata (dziewięć trymestrów); planem studiów objęto przedmioty obowiązkowe (wykłady – 120 godzin, ćwiczenia – 225 godzin) zdawane po ukończeniu każdego roku studiów oraz przedmioty nieobowiązkowe. Oddział farmaceutyczny mógł, w miarę potrzeby, dla danego roku podwyższyć liczbę godzin wykładowych. Student po ukończeniu trzech lat studiów oddziału oraz złożeniu z pomyślnym wynikiem wszystkich egzaminów z przedmiotów obowiązkowych otrzymywał stopień magistra farmacji i odpowiedni dyplom.

W 1930 r. Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego studia farmaceutyczne nieco zreformował⁴⁵. Wprawdzie nadal były one prowadzone na uniwersyteckich wydziałach farmaceutycznych, a tam, gdzie ich nie było, na oddziałach farmaceutycznych przy odpowiednim wydziale, wydłużono jednak trzyletni czas ich trwania o dwa trymestry. Tym samym wprowadzono studia czteroletnie (jedenastotrymestralne), na które składały się rocznie przedmioty obowiązkowe (wykłady – 138 godzin, ćwiczenia – 284 godzin). Ich wymiar godzinowy wydział farmaceutyczny (komisja oddziału) mógł zwiększyć. Dla ukończenia studiów wymagano zaliczenia z wynikiem pozytywnym wszystkich przedmiotów obowiązkowych przewidzianych planem studiów dla danego roku akademickiego (po pierwszym i drugim roku – egzaminy roczne, po trzecim roku studiów – pierwszy egzamin magisterski i po czwartym roku – drugi egzamin magisterski). Wszystkie przedmioty objęte w danym roku jednym egzaminem student składał przed tą samą komisją. Obydwa egzaminy magisterskie mógł natomiast złożyć najpóźniej w okresie trzech lat od chwili ukończenia ostatniego roku studiów. Po ich złożeniu z oceną pozytywną mógł otrzymać dyplom magistra farmacji.

Na studia **w zakresie weterynarii** pozwalało ponowne uruchomienie w 1921 r. Studium Weterynarii przy Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego⁴⁶. Realizację toku tych studiów oparto na obowiązujących Akademię Weterynarii we Lwowie przepisach Rozporządzenia austriackiego Ministra Wyznań i Oświaty z dnia 23 kwietnia 1912 r.⁴⁷ W 1927 r. przekształcono Studium Weterynarii przy Wydziale Lekarskim

⁴⁵ Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 IV 1930 r. w sprawie organizacji Oddziałów Farmaceutycznych w uniwersytetach państwowych (Dz. Urz. MWRiOP Nr 7, poz. 102).

⁴⁶ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 8 X 1921 r. w sprawie organizacji studiów weterynaryjnych w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 18, poz. 185).

⁴⁷ Dz. U. p. L. 87.

Uniwersytetu Warszawskiego na Wydział Weterynaryjny tejże uczelni, przy zachowaniu prawa do nadawania niższego (lekarz weterynarii) i wyższego (doktor medycyny weterynaryjnej) stopnia naukowego⁴⁸. Uporządkowanie studiów z zakresu weterynarii wprowadza dopiero Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 10 czerwca 1929 r. w sprawie organizacji studiów lekarsko-weterynaryjnych w państwowych szkołach akademickich⁴⁹. Zgodnie z nim dyplom lekarza weterynarii mogła otrzymać osoba, która z wynikiem pomyślnym złożyła egzaminy z przedmiotów objętych kursem kształcenia trwającym czternaście trymestrów (cztery lata i dwa kwartały), tj. dwa egzaminy roczne oraz egzaminy z wszystkich przedmiotów objętych trzema egzaminami dyplomowymi. Egzaminy były teoretyczne i praktyczne, z wyjątkiem nauki o organizacji państwowej służby weterynaryjnej. Uzyskany dyplom lekarza weterynarii uprawniał do wykonywania praktyki w Rzeczypospolitej Polskiej (także do ubiegania się o stopień doktora nauk weterynaryjnych). Do wykonywania praktyki weterynaryjnej w granicach Rzeczypospolitej nie uprawniały natomiast otrzymane przez cudzoziemców dyplomy ukończenia w Polsce studiów weterynaryjnych, chyba że osoby te uzyskały polskie obywatelstwo.

Nauczanie **w zakresie nauk filozoficznych**, początkowo przejęte zgodnie z tradycją byłych państw zaborczych, prowadziło do uzyskania niższego stopnia naukowego magistra filozofii. W latach następnych (do końca 1925 r.) uzyskany na wydziałach filozoficznych (humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych) stopień naukowy magistra filozofii, z jednoczesnym dodaniem na dyplomie słów np. w zakresie filologii angielskiej⁵⁰, stanowił zarazem podstawę do ubiegania się o wyższy stopień naukowy. Tym samym do 1925 r. uzyskanie na tych wydziałach uniwersyteckiego stopnia naukowego magistra filozofii⁵¹ było dowodem

⁴⁸ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9 VI 1927 r. w sprawie utworzenia Wydziału Weterynaryjnego w Uniwersytecie Warszawskim (Dz. Urz. MWRiOP Nr 9, poz. 139).

⁴⁹ Dz. Urz. MWRiOP Nr 7, poz. 100.

⁵⁰ Zob. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 27 IX 1924 r. w sprawie egzaminów magisterskich na wydziałach filozoficznych (humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych) Uniwersytetów (Dz. Urz. MWRiOP Nr 18, poz. 179).

⁵¹ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 XI 1925 r. w sprawie egzaminów magisterskich na wydziałach filozoficznych (humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych) uniwersytetów (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 65).

zakończenia studiów wyższych, ale także warunkiem potrzebnym do ich kontynuowania dla uzyskania stopnia naukowego doktora.

Do końca tegoż roku uzyskanie przez studenta stopnia magistra filozofii uwarunkowano: 1) zaliczeniem przynajmniej jedenastu trymestrów studiów (w wyjątkowych wypadkach rada wydziałowa mogła obniżyć ten wymóg do dziewięciu trymestrów), odpowiednio do wymagań programu danego magisterium, 2) przyjęciem pracy magisterskiej oraz 3) złożeniem z wynikiem pomyślnym egzaminów objętych programem studiów. Dopiero po zdaniu przewidzianej nim części egzaminów student mógł zgłosić się do komisji egzaminacyjnej w celu otrzymania tematu pracy magisterskiej, który należało tak ustalić, aby było możliwe jej staranne wykonanie w ciągu około dwóch trymestrów. Przez komisję egzaminacyjną, na wniosek właściwego profesora, za pracę magisterską mogła być uznana poważniejsza praca seminaryjna lub laboratoryjna bądź inna praca studenta. Uznanie przez tę komisję pracy magisterskiej za wystarczającą pozwalało na wyznaczenie studentowi terminu dyskusji nad jego pracą przed podkomisją egzaminacyjną. Podczas dyskusji student miał wykazać się ogólną znajomością całokształtu wiedzy z zakresu obranego przez siebie magisterium. Pozytywny wynik dyskusji, oceniany w skali: dostateczny, dobry i bardzo dobry, oraz złożenie wszystkich egzaminów z wynikiem pomyślnym prowadziły do uzyskania przez studenta dyplomu magistra filozofii (który na odwrócie wymieniał egzaminy objęte programem studiów oraz te, które student mógł złożyć i złożył spoza zakresu swojego magisterium – będące odpowiednikami dzisiejszych suplementów do dyplomów). Uzyskanie stopnia naukowego magistra filozofii otwierało drogę do kontynuowania studiów w celu uzyskania stopnia naukowego doktora filozofii.

W 1926 r. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, kierując się troską o zachowanie naukowego charakteru pracy uniwersyteckiej oraz o należyte przygotowanie studentów do rozlicznych zawodów bądź do pracy naukowej, dostrzegło potrzebę uporządkowania zajęć słuchaczy, nie zawsze zainteresowanych zakończeniem studiów, zgodnie z dotychczasową tradycją, stopniem naukowym doktora filozofii. W uzasadnieniu swojego stanowiska podkreślało trudności w spełnieniu tych oczekiwań przez rosnącą rzeszę studentów niemogących uzyskać stopnia naukowego doktora i niebędących tym zainteresowanych, narażanie na systematyczne obniżanie wymagań stawianych coraz znaczniejszej liczbie kandydatów na stopień doktora,

a także to, że jedynie dla zawodu nauczyciela szkół średnich, w odróżnieniu od innych zawodów, wymagano nadto, poza przesłuchaniem wykładów, złożenia egzaminu państwowego⁵². Kierując się tymi względami, ministerstwo postulowało utworzenie na humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych wydziałach filozoficznych studiów zakończonych uzyskaniem niższego stopnia naukowego – magistra filozofii, będącego dowodem zakończenia studiów uniwersyteckich, a zarazem kwalifikującego jego posiadacza do ubiegania się o stopnie zawodowe bądź o wyższy stopień naukowy – doktora filozofii. Praktyczną konsekwencją takiego ujęcia sprawy pozostało przyjęcie zasady jednolitości programów studiów i egzaminów (w zakresie danej dziedziny nauki na stopień magistra filozofii) we wszystkich uniwersytetach, przy zachowaniu dla rad wydziałowych prawa swobodnego ustalania treści szczegółowej i zakresu każdego egzaminu⁵³. Nie bez uzasadnienia więc, począwszy od roku 1926, Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydał szereg stosownych rozporządzeń, porządkujących programy studiów i egzaminów na stopień magistra filozofii w zakresie: fizyki, chemii, botaniki⁵⁴, zoologii wraz anatomią porównawczą, biologii ogólnej, kryptografii, mineralogii i petrografii, geografii⁵⁵, filologii:

⁵² Zob. także Postanowienie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 10 V 1933 r. w sprawie powołania do życia komisji magisterskiej na Wydziale Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (Dz. Urz. MWRiOP Nr 10, poz. 145) uprawniające absolwentów tego wydziału ze stopniem naukowym magistra do zdawania egzaminu państwowego na nauczyciela szkół średnich.

⁵³ Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 IV 1926 r. do Rad Wydziałów filozoficznych, humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych uniwersytetów w sprawie wprowadzenia w życie rozporządzeń o egzaminach magisterskich (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 83).

⁵⁴ Zob. trzy Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 12 III 1926 r. w sprawie: 1) programu studiów i egzaminów w zakresie fizyki na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 67), 2) programu studiów i egzaminów w zakresie chemii na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 68), 3) programu studiów i egzaminów w zakresie botaniki na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 69).

⁵⁵ Zob. cztery Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 19 III 1926 r. w sprawie: 1) programu studiów i egzaminów w zakresie zoologii wraz z anatomią porównawczą na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 70), 2) programu studiów i egzaminów w zakresie biologii ogólnej na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 71), 3) programu studiów i egzaminów w zakresie krystalografii, mineralogii i petrografii na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 72), 4) programu studiów i egzaminów w zakresie geografii na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 73).

polskiej, klasycznej, francuskiej, niemieckiej, angielskiej i słowiańskiej⁵⁶, historii, pedagogiki, w zakresie nauk filozoficznych⁵⁷, astronomii⁵⁸, historii sztuki⁵⁹, geologii i paleontologii⁶⁰, muzykologii⁶¹, socjologii⁶² oraz archeologii klasycznej⁶³. Tym samym zakończono tu proces kształcenia studentów obejmujący drogę od przyjęcia na studia po uzyskanie stopnia naukowego doktora.

Studia z zakresu nauk technicznych prowadzono na wydziałach technicznych szkół akademickich, a kończyły się stopniem akademickim – tytułem inżyniera. Tytuł ten rady wydziałowe nadawały osobom,

⁵⁶ Zob. sześć Rozporządzeń Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 III 1926 r. w sprawie: 1) programu studiów i egzaminów w zakresie filologii polskiej na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 74), 2) programu studiów i egzaminów w zakresie filologii klasycznej na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 75), 3) programu studiów i egzaminów w zakresie filologii francuskiej na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 76), 4) programu studiów i egzaminów w zakresie filologii niemieckiej na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 77), 5) programu studiów i egzaminów w zakresie filologii angielskiej na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 78), 6) programu studiów i egzaminów w zakresie filologii słowiańskiej na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 79).

⁵⁷ Zob. trzy Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 IV 1926 r. w sprawie: 1) programu studiów i egzaminów w zakresie historii na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 86), 2) programu studiów i egzaminów w zakresie pedagogiki na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 81), 3) programu studiów i egzaminów w zakresie nauk filozoficznych na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 82).

⁵⁸ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 27 XII 1926 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie astronomii na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 1, poz. 7).

⁵⁹ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 IX 1927 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie historii sztuki na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 12, poz. 191).

⁶⁰ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 IX 1927 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie geologii i paleontologii na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 12, poz. 194).

⁶¹ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 X 1928 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie muzykologii na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 13, poz. 209).

⁶² Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 7 IV 1930 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie socjologii na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 6, poz. 75).

⁶³ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 16 XII 1936 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie archeologii klasycznej na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. MWRiOP Nr 12, poz. 238).

które ukończyły studia na odnośnym wydziale akademickiej szkoły technicznej i złożyły wymagane egzaminy, zakończone świadectwem złożenia drugiego egzaminu. Rady wydziałów technicznych mogły jednak tytuł inżyniera nadać wyjątkowo osobom, które ukończyły średnią techniczną szkołę zawodową, jeżeli: odznaczały się wybitną działalnością w zawodzie technicznym; odbyły co najmniej pięcioletnią praktykę po ukończeniu szkoły technicznej; w odnośnej szkole akademickiej przedłożyły dowód ukończenia średniej szkoły zawodowej wraz ze sprawozdaniem przebiegu prac dokonanych w czasie praktyki zawodowej oraz wykazały podczas egzaminu, że poziom ich wiedzy (w zakresie prac objętych sprawozdaniem) dorównuje temu, jaki był wymagany od absolwentów szkół lub wydziałów technicznych (uznawalność kształcenia nieformalnego)⁶⁴.

Złożenie drugiego egzaminu państwowego (dyplomowego) było możliwe na odnośnym wydziale Politechniki Warszawskiej⁶⁵ oraz Politechniki Lwowskiej. Drugi egzamin dyplomowy miał na celu zbadanie zakresu wiadomości teoretycznych kandydata z nauk ogólnych i technicznych oraz jego umiejętności samodzielnego stosowania wymogów wiedzy do pracy praktycznej w danej dziedzinie. Wynik pomyślny drugiego egzaminu uprawniał kandydata do otrzymania niższego stopnia naukowego (inżyniera) z oznaczeniem specjalności według wydziału bądź oddziału politechniki, tj.: na Wydziale Inżynierii Oddziale Budownictwa Lądowego – stopień inżyniera budownictwa lądowego, na Wydziale Inżynierii Oddziale Budownictwa Wodnego – stopień inżyniera budownictwa wodnego, na Wydziale Inżynierii Oddziale Mierniczym⁶⁶ – stopień inżyniera mierniczego, na Wydziale Mechanicznym – stopień

⁶⁴ Ustawa z dnia 21 IX 1922 r. w przedmiocie tytułu inżyniera (Dz. U. R.P. Nr 90, poz. 823).

⁶⁵ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 24 III 1924 r. w sprawie przepisów drugiego egzaminu dyplomowego w Politechnice Warszawskiej (Dz. Urz. MWRiOP Nr 20, poz. 202), w brzmieniu nadanym zmieniającym Rozporządzeniem tegoż Ministra z dnia 16 V 1936 r. (Dz. Urz. MWRiOP Nr 3, poz. 60).

⁶⁶ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 4 XI 1920 r. w sprawie wprowadzenia trzyletniego oddziału mierniczego na Wydziale komunikacji w Szkole Politechnicznej we Lwowie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 3, poz. 22) oraz Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 30 VI 1921 r. w przedmiocie utworzenia Wydziału mierniczego w Politechnice Warszawskiej (Dz. Urz. MWRiOP Nr 9, poz. 91). Studia na tym wydziale trwały siedem semestrów i były prowadzone zgodnie z programem analogicznym do programu Oddziału Mierniczego Politechniki Lwowskiej.

inżyniera mechanika, na Wydziale Elektrycznym – stopień inżyniera elektryka, na Wydziale Chemii – stopień inżyniera chemika, na Wydziale Architektury – stopień inżyniera architekta.

Na Politechnice Warszawskiej do drugiego egzaminu dyplomowego mogli przystąpić studenci, którzy: złożyli z wynikiem pomyślnym pierwszy egzamin dyplomowy w jednej z polskich akademickich szkół technicznych; odbyli cztery semestry studiów – na Wydziale Mierniczym, trzy – na odpowiednim wydziale jednej z polskich akademickich szkół technicznych od czasu złożenia pierwszego egzaminu dyplomowego, w tym przynajmniej dwa ostatnie semestry w Politechnice Warszawskiej; złożyli z wynikiem co najmniej dostatecznym egzaminu szczegółowe obowiązujące na trzecim i czwartym roku studiów; przebyli obowiązkowe projektowanie oraz prace laboratoryjne; przedstawili projekt dyplomowy lub pracę dyplomową (klauzurową), uznaną przez właściwych referentów (recenzentów) za wystarczającą. Drugi egzamin dyplomowy był dwuetapowy, składał się z egzaminu pisemnego lub graficznego oraz po nim następującego egzaminu ustnego. Egzamin pierwszy, trwający nie dłużej niż sześć godzin, przeprowadzała komisja egzaminacyjna, corocznie wybierana przez radę wydziałową spośród profesorów zwyczajnych i nadzwyczajnych. Kandydaci, którzy egzamin ten zdali z notą przynajmniej dostateczną, mogli przystąpić do egzaminu ustnego nie później niż dwa tygodnie po egzaminie pierwszym. Egzamin ustny składano przed pełnym składem komisji egzaminacyjnej. W egzaminie mogli wziąć udział także przedstawiciele przemysłu krajowego oraz specjaliści z prawem zadawania pytań, zaproszeni przez dziekana na wniosek rady wydziałowej. Egzaminem ustnym objęto przedmioty wskazane zakresem egzaminów ustalonym przez radę wydziałową. Pytania mogły dotyczyć również zakresu przedmiotów pozostających w związku z tematem pracy dyplomowej osoby egzaminowanej. Egzamin ustny dla każdego kandydata nie miał przekraczać ogółem trzech godzin. W razie niepomyślnego ostatecznego wyniku egzaminu dyplomowego egzamin mógł być powtórzony tylko raz w jednym z następnych terminów egzaminacyjnych (wyznaczanych zasadniczo dwa razy do roku w końcach semestrów zimowego i letniego).

Nauczanie z zakresu **nauk rolniczych**, pierwotnie prowadzone w ramach Studium Rolniczego na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego na podstawie postanowień Statutu oraz Regulaminu nauki i egzaminów na studium rolniczym byłego austriackiego Ministra

Wyznań i Oświaty⁶⁷, od 1923 r. kontynuowano na Wydziale Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie⁶⁸. Po złożeniu z pomyślnym wynikiem wszystkich egzaminów objętych regulaminem egzaminów i przedstawieniu pracy egzaminacyjnej absolwent otrzymywał świadectwo ukończenia studiów, dla rady wydziałowej stanowiące podstawę nadania absolwentowi tytułu inżyniera rolnictwa⁶⁹. Pracą egzaminacyjną mogła być praca laboratoryjna lub seminaryjna dowodząca gruntownej znajomości przedmiotu. Ocena pracy egzaminacyjnej należała do tego profesora, w którego zakładzie ją wykonano. O ocenie pracy egzaminacyjnej profesor zawiadamiał przewodniczącego właściwej komisji egzaminacyjnej, a zarazem wyniki egzaminów przedstawiał, w porozumieniu z dziekanem, radzie wydziałowej⁷⁰.

3. Wyższe stopnie naukowe

Wyższym stopniem naukowym był stopień doktora. Jego uzyskanie przewidywała zarówno ustawa z 1920, jak i z 1933 r. Ustawa pierwsza stanowiła tyle, że stopień doktora „można otrzymać po uzyskaniu stopnia niższego, złożeniu egzaminów doktorskich, przedstawieniu pracy naukowej, wydrukowanej w języku polskim, łacińskim lub języku wykładowym przedmiotu, z którego napisana jest praca doktorska”. Za zezwoleniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego rozprawa doktorska mogła być wyjątkowo napisana w języku obcym, wtedy wymagała dołączenia streszczenia w języku polskim (art. 95). Postanowienia ustawy z 1933 r. były znacznie skromniejsze. Ustawa wyraźnie podkreślała, że wyłącznie szkołom akademickim służy prawo nadawania dwóch stopni naukowych (niższego i wyższego). Jednocześnie w sprawie określenia szczegółowej nazwy stopni naukowych

⁶⁷ Rozporządzenie b. austriackiego Ministra Wyznań i Oświaty z dnia 12 V 1912 r. w przedmiocie Regulaminu nauki i egzaminów na studium rolniczym (L. 99. Dz. U. p.).

⁶⁸ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 18 VIII 1923 r. w przedmiocie utworzenia wydziału rolniczego w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 18, poz. 158).

⁶⁹ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 30 IV 1926 r. w sprawie uzyskania niższego stopnia naukowego na Wydziale Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 10, poz. 112).

⁷⁰ Zob. też Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 28 V 1921 r. w sprawie pierwszego (ogólnego) egzaminu na Wydziale rolniczo-leśnym Politechniki Lwowskiej (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 83).

nadawanych przez każdą ze szkół odsyłała do odpowiednich rozporządzeń Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, wydanych po wysłuchaniu opinii rad wydziałowych. Minister mógł także dla obywateli państw obcych ustalić odmienne zasady uzyskiwania wyższego stopnia naukowego (art. 41).

Tym samym pod rządami obu ustaw szczegółowe uregulowania w przedmiocie nadawania wyższego stopnia naukowego spoczywały na Ministrze Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, co nie było zadaniem łatwym, zważywszy, że okres obejmujący zakres działań powierzony temuż ministrowi zmieniał się bardzo dynamicznie, począwszy od 1918 r. W pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości sprawą pierwszorzędnej wagi stało się więc określenie warunków pozwalających na kontynuację studiów prowadzących do uzyskania wyższego stopnia naukowego w uniwersytetach objętych przed odzyskaniem niepodległości rozwiązaniami prawnymi byłych państw zaborczych.

Jedną z pierwszych prób unormowania tego stanu rzeczy podjęto w 1919 r. w odniesieniu do Uniwersytetu Stefana Batorego. W Rozkazie Naczelnego Wodza Wojsk Polskich przyjęto, że stopień wyższy (doktora) może uzyskać osoba posiadająca stopień niższy (stopień licencjata na Wydziale Teologicznym, stopień lekarza na Wydziale Medycznym, stopień magistra na pozostałych Wydziałach: Humanistycznym, Prawa i Nauk Społecznych, Matematyczno-Przyrodniczym, Sztuk Pięknych), która złożyła egzaminy doktorskie i przedstawiła pracę naukową, wydrukowaną w języku polskim⁷¹.

Jedne z pierwszych rozporządzeń Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, tuż po wydaniu ustawy z 1920 r., dotyczyły: określenia warunków potrzebnych do uzyskania stopnia naukowego doktora praw oraz warunków wymaganych do uzyskania stopnia naukowego doktora medycyny⁷². W odniesieniu do pierwszej sytuacji –

⁷¹ Zob. art. 67 Rozkazu Naczelnego Wodza Wojsk Polskich zawierający statut tymczasowy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie z dnia 11 X 1919 r. (Dz. Urz. MWRiOP Nr 10–11, poz. 2).

⁷² Zob. § 9 i 10 Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 16 X 1920 r. w sprawie organizacji studiów prawnych w uniwersytetach państwowych (Dz. Urz. MWRiOP Nr 22, poz. 140 ze zm.); § 15 i 16 Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 18 X 1920 r. w sprawie organizacji studiów lekarskich w uniwersytetach państwowych (Dz. Urz. MWRiOP Nr 22, poz. 141). Zob. także Rozporządzenie MWRiOP z dnia 10 IV 1920 r. w sprawie dyplomów doktorskich oraz kosztów ich wystawienia (Dz. Urz. MWRiOP Nr 11, poz. 73), w których zmieniono dotychczasową treść przez wprowadzenie po wstępnych literach Q.F.F. F.Q.S.

od kandydata do wyższego stopnia naukowego wymagano dyplomu magistra praw (niższego stopnia naukowego), uznania przez radę wydziałową rozprawy doktorskiej, złożonej w rękopisie, za wystarczającą, zaliczenia egzaminu doktorskiego z jednej z pięciu grup przedmiotów: 1) historycznej, 2) ekonomicznej, 3) politycznej, 4) karnej i 5) cywilistycznej⁷³ oraz, bez względu na wybór grupy przedmiotów, egzaminu z filozofii prawa. Komisje dla egzaminów doktorskich wybierała rada wydziałowa, przy czym wszelkie jej postanowienia w kwestii sposobu przeprowadzania egzaminów doktorskich wymagały zatwierdzenia Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W gestii komisji egzaminacyjnych, którym przewodniczył dziekan, leżała także ocena pracy doktorskiej. Dyplom doktora praw otrzymywał kandydat po przedłożeniu wydziałowi wydrukowanej pracy doktorskiej. Rada wydziałowa wyznaczała referentów, w osobach promotora (główny referent) i kopromotora.

Warunki potrzebne do nadania stopnia doktora medycyny były zbliżone. Na mocy rozporządzenia z 1920 r. wypełniało je: 1) uzyskanie dyplomu lekarskiego, 2) uznanie przez radę wydziałową za wystarczającą rozprawy doktorskiej, przedłożonej w rękopisie, 3) złożenie egzaminu ścisłego z historii i filozofii medycyny, 4) złożenie egzaminu ścisłego z tego przedmiotu, w którego zakres wchodzi praca doktorska. Przy czym gdy praca doktorska dotyczyła zakresu historii i filozofii medycyny, kandydat był obowiązany nadto złożyć ścisły egzamin z jednego z przedmiotów egzaminacyjnych potrzebnych do otrzymania stopnia lekarza. Wybór przedmiotu pozostawiono kandydatowi. Komisję dla egzaminów doktorskich wybierała rada wydziałowa. Komisja ta, pod przewodnictwem dziekana, oceniała również pracę doktorską. Postanowienia dotyczące sposobów odbywania egzaminów doktorskich rozporządzenie pozostawiało radzie wydziałowej. Uchwała rady w tej sprawie wymagała zatwierdzenia przez Ministerstwo Wyznań Religijnych

słów „*summis auspiciis Serenissimae Reipublicae Polonorum*” w miejsce analogicznych słów, dawniej używanych. Data wystawienia dyplomu miała być rzeczywista, a gdy promocja odbyła się wcześniej, należało wskazać datę promocji w zdaniu ostatnim między słowami „*nomen et honores, iura et privilegia*” a słowem „*contulimus*”.

⁷³ Pięcioma grupami przedmiotów objęto: 1) historię prawa polskiego, prawa zachodnio-europejskiego, prawa kanonicznego, prawa rzymskiego, 2) ekonomię i politykę ekonomiczną, skarbowość, statystykę, prawo administracyjne, 3) prawo polityczne, prawo narodów, prawo administracyjne, statystykę, 4) prawo karne i postępowanie karne, historię prawa karnego polskiego lub zachodnioeuropejskiego, historię filozofii prawa, 5) prawo cywilne, prawo rzymskie, prawo handlowe i wekslowe, postępowanie sądowocywilne.

i Oświecenia Publicznego. Dyplom doktora medycyny otrzymywał kandydat po przedłożeniu radzie wydziałowej wydrukowanej pracy doktorskiej. Nowa organizacja studiów lekarskich, wdrożona w 1928 r.⁷⁴, niewiele się różniła od powyższych wymagań.

Lata następane, do czasu ujednoczenia warunków uzyskiwania stopnia naukowego doktora, stawiały przed Ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego nowe wyzwania, dotyczące nie tylko uwzględnienia przejściowego stanu prawnego i faktycznego, ale także potrzeby usankcjonowania, już zgodnie z prawem polskim, warunków niezbędnych do uzyskania wyższego stopnia naukowego. Droga prowadząca do tego celu nie była jednolita.

Mocą swego Rozporządzenia z dnia 4 października 1921 r. w sprawie studiów lekarskich w Uniwersytecie Poznańskim⁷⁵ Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zezwolił na odbywanie ze studentami III, IV i V roku studiów lekarskich – uruchomionych od roku akademickiego 1921/1922 na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego – egzaminów ścisłych i promocji doktorskich opierających się na przepisach obowiązujących w tym względzie w uniwersytetach małopolskich i rozszerzonych następnie na Uniwersytet Warszawski⁷⁶.

W rozporządzeniu wydanym w sprawie egzaminów doktorskich na Wydziale Filozoficznym w Uniwersytecie Warszawskim z dnia 6 października 1921 r.⁷⁷ minister przedłużył moc obowiązującą wydanego przez siebie rozporządzenia z dnia 20 lutego 1920 r., zarządzając tym samym odbywanie egzaminów doktorskich na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego w dalszym ciągu według Rozporządzenia austriackiego Ministerstwa Wyznań i Oświaty z dnia 16 marca 1899 r. Niecałe pół roku później moc rozporządzeń z 20 lutego 1919 r. oraz z 6 października 1921 r. w sprawie egzaminów doktorskich na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego rozciągnął na

⁷⁴ Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 16 III 1928 r. w sprawie organizacji studiów lekarskich w uniwersytetach państwowych (Dz. Urz. MWRiOP Nr 8, poz. 132).

⁷⁵ Dz. Urz. MWRiOP Nr 19, poz. 198.

⁷⁶ Dz. Urz. MWRiOP Nr 19, poz. 199.

⁷⁷ Zob. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 6 X 1921 r. w sprawie egzaminów doktorskich na Wydziale filozoficznym w Uniwersytecie Warszawskim (Dz. Urz. MWRiOP Nr 18, poz. 183), mocą którego zachowano odbywanie egzaminów doktorskich na Wydziale filozoficznym tegoż uniwersytetu zgodnie z Rozporządzeniem austriackiego Ministerstwa Wyznań i Oświaty z dnia 16 III 1899 r. – Dz. U. p. 56).

Wydziały Humanistyczny i Matematyczno-Przyrodniczy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie⁷⁸. Z kolei uzyskanie stopnia doktora farmacji było możliwe dopiero po przekształceniu Oddziału Farmaceutycznego w Wydział Farmaceutyczny i realizacji czteroletnich (jedenastotrymestralnych) studiów. Temat rozprawy doktorskiej miał dotyczyć wiedzy z zakresu jednej z nauk wykładanych na przekształconym w Wydział Oddziale Farmaceutycznym⁷⁹. Takiego warunku nie stawiano Komisji Organizacyjnej Studium Weterynaryjnego, której Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przyznał prawa egzaminowania i nadawania stopnia doktora medycyny weterynaryjnej według przepisów rozporządzenia z dnia 14 lutego 1924 r.⁸⁰

Uporządkowanie spraw związanych z nadawaniem wyższego stopnia naukowego przyniosło dopiero Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.⁸¹ Jego niewątpliwą zaletą było ujednoczenie warunków nadawania stopnia naukowego doktora na wszystkich wydziałach państwowych szkół akademickich. Rozporządzenie to określa uzyskanie stopnia doktora z tych wszystkich nauk czystych i stosowanych, dla których przewidziano niższe stopnie naukowe (magistra, licencjata, inżyniera, architekta dyplomowanego). Kandydat ubiegający się o nadanie stopnia doktora w jednej z państwowych szkół akademickich był obowiązany zadośćuczynić następującym warunkom:

⁷⁸ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 24 I 1922 r. w sprawie egzaminów doktorskich na wydziałach humanistycznym i matematyczno-przyrodniczym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 5, poz. 34).

⁷⁹ Zob. Statut Oddziału Farmaceutycznego w uniwersytetach z dnia 19 X 1920 r. (Dz. Urz. MWRiOP Nr 22, poz. 143) oraz Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 IV 1930 r. w sprawie organizacji Oddziałów Farmaceutycznych w uniwersytetach państwowych (Dz. Urz. MWRiOP Nr 7, poz. 102).

⁸⁰ Dz. Urz. MWRiOP Nr 10/142, poz. 207. Zob. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 7 V 1925 r. w sprawie egzaminów na studium weterynaryjnym w Uniwersytecie Warszawskim (Dz. Urz. MWRiOP Nr 15, poz. 160).

⁸¹ Dz. Urz. MWRiOP Nr 20, poz. 207. Rozporządzenie weszło w życie z dniem 1 I 1925 r. Rozporządzenie to, ustalające w sposób jednolity warunki uzyskania stopnia naukowego doktora na wszystkich wydziałach państwowych szkół akademickich, tym samym uchyliło postanowienia art. 15 i 16 Rozporządzenia Ministerstwa WRiOP z dnia 18 X 1920 r. Nr 8491/IV/20, dotyczące uzyskiwania stopnia naukowego doktora medycyny (Dz. Urz. MWRiOP Nr 22, poz. 141), a także art. IV Rozporządzenia Ministerstwa WRiOP z dnia 31 VIII 1923 r. dotyczący uzyskiwania stopnia doktora nauk ekonomiczno-politycznych w Uniwersytecie Poznańskim, które to rozporządzenia miały charakter tymczasowy.

1) przedstawić dyplom stwierdzający ukończenie przynajmniej przed dwoma laty jednej ze szkół akademickich (uniwersytetów, politechnik, akademii oraz Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego) z niższym stopniem naukowym (magistra, licencjata, lekarza, inżyniera, architekta dyplomowanego);

2) przedłożyć samodzielną pracę naukową (doktorską), od czego dopuszczalne były wyjątki⁸², napisaną w języku polskim, łacińskim lub języku wykładowym przedmiotu⁸³, w którego zakres ona wchodziła. Praca doktorska miała świadczyć o uzdolnieniu kandydata do samodzielnego rozwiązywania zagadnień z dziedziny nauk czystych lub stosowanych oraz stanowić istotne wzbogacenie tych nauk. Winna dotyczyć zagadnień wchodzących w zakres przedmiotu głównego pierwszego stopnia naukowego. Prace licencjackie oraz magisterskie kandydatów, nawet w postaci rozszerzonej i uzupełnionej, nie mogły być uwzględniane jako rozprawy doktorskie;

3) złożyć ścisły egzamin ustny (wówczas zwany **rygorozumem**⁸⁴) z przedmiotu głównego, w którego zakres wchodziła rozprawa doktorska kandydata, oraz z jednego przedmiotu wiążącego się bezpośrednio z przedmiotem głównym (stosownie do wymagań szczegółowych, przewidzianych przez regulaminy egzaminacyjne wydziałów poszczególnych szkół akademickich);

4) wnieść opłatę egzaminacyjną w wysokości ustanowionej specjalnym rozporządzeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

⁸² Zamiast pracy doktorskiej mogły być uwzględniane również obszerniejsze dzieła naukowe, ogłoszone drukiem przynajmniej na rok przed terminem zgłoszenia się kandydata. Nadto zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 IV 1937 r. w sprawie uzyskania stopnia doktora na wszystkich wydziałach państwowych szkół akademickich (Dz. Urz. MWRiOP Nr 5, poz. 127) w miejsce pracy doktorskiej z dziedziny nauk technicznych mógł być przyjęty projekt lub konstrukcja samodzielna z opisem lub rysunkami.

⁸³ Rozporządzenie z dnia 11 XI 1924 r. jednocześnie wprowadzało wyjątek od tej zasady. Wyjątkowo dopuszczało możliwość, za zezwoleniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, na wniosek rady wydziałowej, przyjęcia pracy doktorskiej napisanej w innym języku obcym, z zastrzeżeniem dołączenia do niej streszczenia w języku polskim.

⁸⁴ Nie bez racji niekiedy przepisy prawne ówczesne obowiązuje nazywały osoby zdające egzamin ścisły rygorozantami lub rygorozantkami. Zob. np. Okólnik nr 1091-4 19 S. Sekretarza Generalnego z dnia 30 IX 1919 r. do wszystkich szkół akademickich i średnich podległych Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie ulg wojskowych dla uczniów szkół średnich (Dz. Urz. MWRiOP Nr 1-11, poz. 12).

Podanie o dopuszczenie do aktu doktoryzacji kandydat wnosił do rektora odpowiedniej szkoły akademickiej, dołączając do niego wymagane rozporządzeniem dokumenty⁸⁵.

Komisję egzaminu ścisłego mianowała każdorazowo rada tego wydziału, któremu rektor przekazał przeprowadzenie aktu doktoryzacji. Komisja egzaminacyjna składała się co najmniej z czterech osób: dziekana lub prodziekana – jako przewodniczącego, referenta głównego (promotora), koreferenta oraz sekretarza. Członkami komisji mogli być tylko profesorowie zwyczajni i nadzwyczajni danego wydziału. W sytuacjach wyjątkowych rada wydziałowa mogła powołać do tych czynności również profesorów honorowych oraz profesorów innych wydziałów (art. 5).

Na podstawie pisemnego referatu komisji egzaminacyjnej, który miał być przedłożony najpóźniej po upływie trzech miesięcy od daty przedstawienia przygotowanej pracy doktorskiej, rada wydziałowa decydowała ostatecznie o odrzuceniu lub przyjęciu rozprawy doktorskiej kandydata oraz jego dopuszczeniu do egzaminu ścisłego, jednocześnie wyznaczając termin egzaminu. Przed przystąpieniem do egzaminu ścisłego kandydat był obowiązany uiścić drugą połowę opłaty egzaminacyjnej (art. 6).

Egzamin ścisły miał służyć sprawdzeniu, czy kandydat ma w należytym zakresie przygotowanie teoretyczne potrzebne do samodzielnego wykonania przedłożonej przez niego pracy oraz czy jest należycie obeznany z literaturą opracowanego przezeń zagadnienia (art. 7). Egzamin odbywał się przed komisją egzaminacyjną pod przewodnictwem dziekana lub zastępującego go prodziekana. W egzaminie mogli uczestniczyć także wszyscy profesorowie danego wydziału. Egzamin ścisły dla każdego kandydata przeprowadzano oddzielnie i nie mógł on trwać krócej niż jedną godzinę ani dłużej niż trzy godziny. W razie równości głosów rozstrzygał głos przewodniczącego.

Na podstawie pisemnego referatu (od 1937 r. – protokołu⁸⁶) komisji egzaminacyjnej rada wydziałowa orzekała o tym, czy kandydat zdał

⁸⁵ Zgodnie z rozporządzeniem z dnia 11 XI 1924 r. kandydat był obowiązany dołączyć do wniosku: 1) metrykę chrztu lub urodzenia, 2) krótki życiorys, 3) dyplom stwierdzający uzyskanie niższego stopnia naukowego, 4) pracę naukową przepisana na maszynie w trzech egzemplarzach, z dołączeniem do niej zaświadczenia profesora, w którego zakładzie (laboratorium, seminarium) dana praca została wykonana, 5) oświadczenia kandydata, że przedłożoną pracę naukową wykonał samodzielnie, 6) dowód uiszczenia w kwesturze pierwszej połowy opłaty egzaminacyjnej (art. 4).

⁸⁶ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 IV 1937 r. w sprawie uzyskania stopnia naukowego doktora na wszystkich wydziałach szkół akademickich.

egzamin ścisły i z jakim wynikiem (dostatecznie, dobrze, z odznaczeniem), oraz decydowała o przyznaniu mu stopnia doktora odpowiednich nauk, zawiadamiając o tym rektora i senat (art. 9). Po zatwierdzeniu przez senat akademicki uchwały rady wydziałowej w sprawie przyznania stopnia doktora rektor, wraz z dziekanem oraz głównym referentem (promotorem), dokonywał promocji kandydata na doktora, przy czym kandydat składał stosowne przyrzeczenie. Wręczenie kandydatowi dyplomu doktorskiego wraz z pięcioma jego odpisami mogło nastąpić dopiero po złożeniu w rektoracie stu wydrukowanych egzemplarzy pracy doktorskiej⁸⁷. Na karcie tytułowej egzemplarzy drukowanych wymagano zaznaczenia, że praca została przedstawiona w danej szkole akademickiej w celu uzyskania stopnia doktora i przyjęta przez wymienionych imiennie referentów (art. 10).

Dyplomy doktorskie wystawiano w imieniu rektora i senatu danej szkoły akademickiej, z wymienieniem odpowiedniego dziekana i promotora, opatrując je pieczęcią danej uczelni oraz własnoręcznymi podpisami rektora, dziekana i promotora. Podawały nadto rodowód kandydata, wynik egzaminu ścisłego oraz tytuł przyjętej rozprawy naukowej. Zasadniczy tekst dyplomu drukowano w języku polskim z podaniem na stronie odwrotnej jego tłumaczenia w języku łacińskim lub francuskim. Kopie udzielonych dyplomów doktorskich wywieszano w ciągu 14 dni na tablicy ogłoszeń doktorskich, a o promowanych doktorach (imiennie wskazanych) informowano rektorów wszystkich szkół akademickich państwa polskiego oraz Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (art. 11).

Nazwiska kandydatów niedopuszczonych do egzaminu ścisłego oraz tych, którzy egzamin ten złożyli z wynikiem niedostatecznym, podawano do informacji, wraz z tytułami przedstawianych przez nich prac, rektorom wszystkich szkół akademickich państwa polskiego oraz Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Rozprawa doktorska odrzucona przez komisję egzaminacyjną w jednej szkole akademickiej nie mogła być powtórnie rozpatrywana przez komisję

⁸⁷ Zgodnie z art. 13 zdanie drugie rozporządzenia z dnia 11 XI 1924 r. – z liczby obowiązkowych egzemplarzy drukowanych prac doktorskich złożonych w rektoracie, winny być przesłane po dwa egzemplarze Ministerstwu WRiOP oraz rektoratom wszystkich szkół akademickich Państwa Polskiego, a nadto po jednym egzemplarzu większym bibliotekom publicznym Państwa Polskiego. Pozostała liczba egzemplarzy miała być przekazana do biblioteki odpowiedniej szkoły akademickiej, która mogła ich używać do celów wymiany na inne publikacje.

egzaminacyjne innych szkół akademickich. Powtarzanie niezdanego egzaminu ścisłego było dopuszczalne tylko raz i to nie wcześniej niż po upływie roku (art. 12).

Od jednolitych rozwiązań przyjętych w 1924 r. w latach następnych stopniowo odstępowano wobec absolwentów niektórych studiów.

Na mocy ustawy z dnia 2 marca 1927 r.⁸⁸ „Studenci wydziałów lekarskich wszystkich uniwersytetów, którzy odbywają swe studia według ustawy z dnia 13 lipca 1920 r., a kończą je w roku 1927, względnie 1928, uzyskują po złożeniu przepisanych egzaminów stopień doktora wszech nauk medycznych według dawnych przepisów, lecz tylko do 31 grudnia 1928 roku”⁸⁹. W roku 1928 Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w drodze Zarządzenia z dnia 16 marca w sprawie organizacji studiów lekarskich w uniwersytetach państwowych⁹⁰ określili nie tylko nowe warunki studiowania, ale także warunki uzyskiwania stopnia doktora medycyny (pkt V). Dla jego uzyskania wymagał: 1) przedłożenia dyplomu lekarskiego, 2) dowodu z przesłuchania wykładów w wymiarze: antropologii – 20 godzin, psychologii – 20 godzin, historii i filozofii medycyny – 40 godzin, 3) dowodu potwierdzającego udział w seminarium z zakresu historii medycyny (20 godzin), 4) złożenia z pozytywnym wynikiem egzaminu z historii medycyny, 5) przedłożenia rozprawy doktorskiej w zakresie jednego z przedmiotów wykładanych na wydziałach lekarskich, uznanej przez radę wydziałową za godną druku na podstawie oceny i wniosku dwóch referentów, 6) złożenia z pozytywnym wynikiem egzaminu ścisłego doktorskiego z dziedziny przedmiotu, w którego zakres wchodzi rozprawa doktorska. W razie gdy przedstawiona rozprawa była z zakresu historii i filozofii medycyny, egzamin ścisły odbywał się z przedmiotu wyznaczonego przez radę wydziałową. Egzamin ścisły przeprowadzała komisja złożona z dwóch członków wydziału pod przewodnictwem dziekana.

⁸⁸ Ustawa z dnia 2 III 1927 r. zmieniająca art. 1 ustawy z dnia 23 VII 1926 r. (Dz. U. R.P. Nr 93, poz. 536), zmieniającej art. 112 ustawy z dnia 13 VII 1920 r. o szkołach akademickich (Dz. U. R.P. Nr 72, poz. 494) – Dz. U. Nr 32, poz. 287.

⁸⁹ Dz. Urz. MWRiOP 1921 Nr 6, poz. 76. Od tego rozwiązania ustawodawca odstąpił w 1929 r., ustawą z dnia 22 I 1929 r. (Dz. U. R.P. Nr 11, poz. 87) prolongując termin składania rygorozów i egzaminów do dnia 30 VI 1930 r. W drodze szczególnie wyjątkowej rady wydziałowe mogły termin ten przedłużyć najpóźniej do dnia 31 XII 1932 r. Zob. też Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 24 V 1930 r. w sprawie tekstu dyplomu lekarskiego (Dz. Urz. MWRiOP Nr 6, poz. 79).

⁹⁰ Dz. Urz. MWRiOP 1928 Nr 8, poz. 132.

Zgodnie z Ustawą z dnia 18 marca 1933 r. o przedłużeniu terminów składania niektórych egzaminów w szkołach akademickich⁹¹ studenci wydziałów filozoficznych (matematyczno-przyrodniczych i humanistycznych) szkół akademickich, którzy rozpoczęli studia w roku akademickim 1925/1926 lub wcześniej, a którzy do dnia 31 grudnia 1932 r. złożyli rozprawę doktorską, mogli do dnia 31 grudnia 1933 r. składać egzaminy końcowe według przepisów obowiązujących przed dniem wejścia w życie ustawy z dnia 13 lipca 1920 r. Działając zaś na podstawie art. 41 ust. 3 Ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich minister zarazem zarządził, w drodze rozporządzenia⁹², że do czasu wydania odpowiednich rozporządzeń wykonawczych nadal moc obowiązującą zachowują dotychczasowe szczegółowe przepisy normujące uzyskiwanie akademickich stopni naukowych.

Również przyznanie prawa doktoryzowania wyłącznie państwowym szkołom akademickim ewaluowało. W kolejnych latach rozszerzono je m.in. o:

- Akademię Stomatologiczną w Warszawie⁹³. Dla uzyskania stopnia doktora medycyny dentystycznej w tej uczelni kandydat miał się wykazać: 1) uzyskaniem niższego stopnia naukowego w Akademii Stomatologicznej lub na wydziale lekarskim jednego z uniwersytetów polskich bądź w zagranicznej szkole wyższej i nostryfikowanego przez Akademię Stomatologiczną lub przez wydział lekarski jednego z polskich uniwersytetów, 2) przedstawieniem samodzielnej pracy naukowej, 3) złożeniem z wynikiem pomyślnym egzaminu ścisłego

⁹¹ Dz. U. R.P. Nr 25, poz. 208.

⁹² Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 I 1931 r. w sprawie wykonania postanowień art. 41 ust. 3 ustawy z dnia 15 III 1933 r. o szkołach akademickich (Dz. U. R.P. Nr 29, poz. 247).

⁹³ O zastosowaniu do Akademii Stomatologicznej w Warszawie przepisów ustawy z 1933 r. o szkołach akademickich zob. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 XII 1936 r. o organizacji Akademii Stomatologicznej w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 1, poz. 1); zob. także Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 VIII 1938 r. w sprawie uzyskiwania stopnia doktora medycyny dentystycznej w Akademii Stomatologicznej w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 9, poz. 264). W zakresie odrębnie uregulowanym miały zastosowanie przepisy Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 XI 1924 r. w sprawie uzyskania stopnia doktora na wszystkich wydziałach państwowych szkół akademickich, ze zmianą wprowadzoną Rozporządzeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 IV 1937 r. w sprawie uzyskania stopnia doktora na wszystkich wydziałach państwowych szkół akademickich (Dz. Urz. MWRiOP Nr 5, poz. 127).

z przedmiotu głównego oraz jednego przedmiotu pobocznego, z zastrzeżeniem, że jeden z nich powinien obejmować przedmiot z zakresu nauk dentystycznych, a także 4) odbyciem co najmniej rocznej pracy po uzyskaniu dyplomu, bądź po jego nostryfikacji, w klinikach Akademii Stomatologicznej pod kierunkiem jej profesorów. Przed rozpatrzeniem kwalifikacji zawodowych kandydata uprawniających do ubiegania się o stopień doktora Rada profesorów oceniała jego kwalifikacje osobiste;

- Szkołę Główną Handlową w Warszawie, w której po raz pierwszy wprowadzono i prowadzono studia doktorskie⁹⁴, a osoby ubiegające się o stopień doktora nazwano doktorantami⁹⁵. Kandydat do tytułu doktora nauk ekonomicznych miał ustalić tę specjalną gałąź z zakresu nauk ekonomicznych lub ekonomiczno-prawnych, którą zamierzał studiować podczas VII i VIII semestru studiów i z którą wiązał się temat zamierzonej pracy doktorskiej. Temat mógł być wybrany jedynie z zakresu nauk ekonomiczno-społecznych. Temat pracy doktorskiej i plan studiów wymagał pisemnej zgody profesora. Praca doktorska miała wykazać „znajomość literatury przedmiotu, świadczyć o samodzielności myślenia i być owocem krytycznych i umiejętnych studiów”⁹⁶. Dopiero pozytywna ocena pracy doktorskiej i uznanie jej przez komisję, złożoną z profesora, któremu kandydat zgłosił temat swojej pracy, i dwóch innych profesorów wyznaczonych przez senat, kandydat mógł przystąpić do egzaminu ustnego złożonego z piętnastu

⁹⁴ Zgodnie z zatwierdzonym przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w dniu 1 IX 1934 r. dokumentem pt. Program i organizacja studiów ekonomiczno-handlowych w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie (Dz. Urz. MWRiOP Nr 4, poz. 65) o tytuł doktora nauk ekonomicznych mógł się ubiegać magister nauk ekonomiczno-handlowych będący absolwentem tej szkoły, o ile spełniał następujące warunki: 1) w ciągu roku studiów wysłuchał w dwóch semestrach wykładów w wymiarze co najmniej dziesięciu godzin (w tym dwie godziny seminarium doktorskiego) z zakresu nauk ekonomicznych i prawnych objętych planem wykładów danego roku, 2) złożył pracę doktorską i odbył nad nią dyskusję komisyjną, 3) złożył egzamin ścisły z: ekonomii politycznej ogólnej, ze specjalnego przedmiotu ekonomicznego oraz z dowolnie przez kandydata wybranego przedmiotu z dziedziny nauk ekonomicznych, społecznych lub pomocniczych.

⁹⁵ Zob. § 30 ust. 1 Statutu Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, zatwierdzonego przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w dniu 11 II 1925 r. (Dz. Urz. MWRiOP Nr 6, poz. 63).

⁹⁶ Obowiązujące w państwowych szkołach akademickich przepisy o drukowaniu pracy doktorskiej i dostarczeniu do bibliotek odpowiedniej liczby odbitek w równej mierze miały zastosowanie do Szkoły Głównej Handlowej.

zagadnień przed trzyosobową komisją. Egzamin miał trwać nie krócej niż jedną godzinę i nie dłużej niż dwie godziny.

W szkołach akademickich o uzyskanie stopnia doktora mogli ubiegać się także obywatele państw obcych. Tę grupę osób przepisy zwalniały od obowiązku nostryfikowania w polskiej szkole wyższej niższego stopnia naukowego uzyskanego w zagranicznej szkole wyższej, o ile stopień ten został uznany przez właściwą radę wydziałową za równoważny dla tego celu z niższym stopniem naukowym udzielonym przez polskie szkoły akademickie. Stopień doktorski uzyskany przez obywateli obcych w polskich szkołach akademickich nie dawał jednak uprawnień związanych z posiadaniem niższego stopnia naukowego uzyskanego w polskich szkołach akademickich⁹⁷.

Podsumowanie

Począwszy od pierwszych lat niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej, unormowanie spraw szkolnictwa wyższego nie było dla ówczesnych władz rządowych zadaniem ani łatwym, ani możliwym w pełni do osiągnięcia. Podejmowane przez nie starania służące wykształceniu własnej kadry naukowej (także zawodowej) wymagały wielu starań i prawnych działań prowadzących do uregulowania warunków prowadzenia studiów na już istniejących i w latach następnych sukcesywnie rozbudowywanych wydziałach akademickich szkół wyższych zarówno w zakresie studiów prowadzonych w uniwersytetach przed odzyskaniem niepodległości, jak i w czasie później wdrażanych zmian.

I choć w analizowanym okresie nie były to zmiany rewolucyjne, wyłączając weryfikację programów kształcenia przejętych po szkołach wyższych byłych państw zaborczych spowodowaną potrzebami państwa polskiego, wyznaczały pewien standard postępowania w kształceniu przyszłych absolwentów w okresie dwudziestolecia międzywojennego, a nawet w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej.

Niewątpliwie zmian wprowadzonych od 2011 r. w ustawodawstwie szkół wyższych nie da się w pełni odnieść do tych z czasu II Rzeczypospolitej. Nie oznacza to jednak, że dzisiejszy ustawodawca, reformując

⁹⁷ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 29 III 1939 r. w sprawie uzyskania stopnia doktora na wszystkich wydziałach państwowych szkół akademickich przez obywateli państw obcych (Dz. Urz. MWRiOP Nr 3, poz. 79).

szkolnictwo wyższe, nie czerpał z wzorców tego okresu. Nawiązuje do nich zarówno wtedy, gdy sięgając do tradycji i reżimu kształcenia w międzywojennych szkołach akademickich, wprowadza profil kształcenia ogólnoakademickiego, jak i wtedy, gdy korzysta z profilu praktycznego przyjętego w ówczesnych wyższych szkołach zawodowych (państwowych i prywatnych). Podobieństwo rozwiązań uwidaczniają także unormowania odnoszące się do uznawalności kształcenia pozaformalnego (w okresie dwudziestolecia międzywojennego stanowiącego podstawę zwolnienia jedynie z egzaminów końcowych), złożenia pracy prowadzącej do uzyskania niższego stopnia naukowego również w formie innej niż praca pisemna, przyjęcia prawnego założenia, że nie dyplom państwowy, lecz dyplom uczelni nadaje uprawnienia absolwentowi kończącemu studia.

Nowe rozwiązania można różnie oceniać, jednak z pewnością konkurują z nimi te uregulowania z zakresu szkolnictwa wyższego Polski międzywojnia, które szkołom akademickim dawały prawną podstawę do dyscyplinowania studentów w procesie gromadzenia wiedzy i nabywania umiejętności (przy pełnej odpłatności za studia) oraz, co ważniejsze, weryfikowania przez kadre kształcącą osiągniętych przez studentów wyników, ich postaw i zachowań edukacyjnych. Ta dysharmonia prawnie skonstruowanych współcześnie oczekiwań wobec obu stron procesu dydaktycznego (kształcących i kształconych) w żadnym razie nie sprzyja podnoszeniu standardów kształcenia, i to bez względu na przyjęty profil studiów oraz systemowe zarządzanie jakością kształcenia.

ACADEMIC DEGREES AND *VENIAM LEGENDI* IN POLAND BETWEEN 1919–1939 (PART I)

Summary

Between 1919 and 1939, in so called interwar Poland, conferring academic degrees was the exclusive right of state universities and only those named in two laws on universities: one of 1920 and one of 1933. Those acts, however, neither regulated nor ordered the studying order, leaving the regulation of those matters to the Minister of Religious Denominations and Public Enlightenment, or the universities themselves, in statutes, which had nevertheless had to be endorsed by the same Minister.

Universities conferred two types of academic degrees: a lower one of a *licencjat* (Bachelor), physician, or magister (Master) and a higher one, of a doctor. Both were conferred upon students of a given institution entitled to confer academic degrees. Exceptionally, a lower, and only a lower, degree could be granted to a student of

another institution of higher education. This exception was allowed to facilitate obtainment of a lower degree by those who commenced studying for a degree at a university in still partitioned Poland, but were completing studies in an already independent Polish state.

The main courses offered by universities in the interwar Poland included: law, theology and medicine (medical studies, pharmacy, dentistry and veterinary studies), philosophy, agriculture, forestry and technical sciences. Not every *licencjat* degree though, would open the doors to continuous education leading to the completion of a university education with a doctor's degree. The procedures of studying and preparing for a doctorate were strictly followed and specified by the above mentioned minister, usually upon a request of the scientific council of a faculty of the university in question.

This paper presents the solutions adopted in interwar Poland regarding the procedure leading to obtaining an academic degree, which are subsequently analysed and evaluated. At the same time it constitutes a good foundation for determining, upon its basis, whether and if, then to what extent, the currently binding law on higher education has drawn upon the models developed in the Second Republic of Poland 1919–1939, regarding higher education and academic degrees.

Keywords: studies – lower and higher academic degrees – interwar Poland